

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาของการบริหารงานในโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีจากตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ นโยบาย แผนงาน และคู่มือรวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

๒.๑.๒ ความสำคัญของการบริหาร

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

๒.๒.๑ ความหมายของหลักสูตร

๒.๒.๒ ความสำคัญของหลักสูตร

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สอน

๒.๓.๑ ความหมายของผู้สอน

๒.๓.๒ ลักษณะของผู้สอน

๒.๓.๓ บทบาทของผู้สอน

๒.๓.๔ บุคลิกภาพของผู้สอน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๔.๑ ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๔.๒ ความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๔.๓ จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๔.๔ องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับ ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

๒.๕.๑ ความหมายของปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

๒.๕.๒ ความสำคัญด้าน ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผล

๒.๖.๑ ความหมายของการประเมินผล

๒.๖.๒ ความสำคัญของการประเมินผล

๒.๖.๓ องค์ประกอบด้านการประเมินผล

๒.๖.๔ บทบาทผู้บริหารและผู้สอนกับการประเมินผล

๒.๗ การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

๒.๗.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๒.๗.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี

๒.๗.๓ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม(พระภิกษุสามเณร)

๒.๗.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม(ภราดร)

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

ในทางหลักวิชาการ องค์การทุกองค์การไม่ว่าจะเป็นองค์การของรัฐ หรือเอกชนก็ตาม จะต้องมีการบริหาร (Administration) และการบริหารจะต้องเป็นหลักการ หรือกระบวนการ กล่าวคือการบริหารจะต้องเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องของกิจกรรมหลายอย่าง โดยมีหลักการหรือกระบวนการบริหารตามแนวคิดของนักวิชาการ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

ชาญชัย อจินตมาจารย์¹ กล่าวว่า การบริหาร (Administration) มีความหมายกับมนุษย์เป็นเวลานาน มนุษย์นอกจากจะอยู่ในสิ่งแวดล้อมและได้รับประสบการณ์จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แล้วมนุษย์ก็จะประมวลประสบการณ์เหล่านั้นนำมาถ่ายทอดให้กับชนรุ่นหลัง การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการจึงได้เกิดขึ้น ชีวิตและการศึกษาจึงเป็นไปอย่างธรรมชาติ แต่เมื่อมีความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้น จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ก็เริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้นเช่นเดียวกัน มนุษย์จึงเริ่มรวมเข้าเป็นชุมชนเล็ก ๆ และต่อมาเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นเพื่อสนองความต้องการของตนเองทั้งทางกายภาพและทางสังคม

¹ชาญชัย อจินตมาจารย์, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร , ๒๕๔๑), หน้า ๒๗.

เซอร์ยิโวานนีและคาร์เวอร์ (Sergiovanni and Carver)² กล่าวว่า การบริหาร คือ ศาสตร์ที่ได้พัฒนาอธิบายวิเคราะห์ ตลอดจนพยากรณ์ถึงปรากฏการณ์ขององค์การ และพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันในความสำเร็จของเป้าหมายขององค์การ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒³ ได้ให้ความหมายว่า “บริหาร” หมายถึง ปกครอง ดำเนินการ จัดการ กล่าวแก่ ดำรัส สั่ง คำแถลงไข นอกจากนั้นได้นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้ซึ่งมีความหมายที่คล้ายกันดังนี้

กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา⁴ ได้ให้ความหมาย การบริหาร หมายถึง แบบหรือวิธีการปกครอง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้ผู้บริหารหรือผู้จัดการตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกัน และใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานมีประสิทธิภาพในการทำงานนั้น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต)⁵ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting thing done through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้น เมื่อมีพระสงฆ์ขึ้นเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์

เสนาะ ดิยาวี⁶ ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมในการใช้ทรัพยากรขององค์การให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามความหมายนี้ การบริหารได้แก่ กิจกรรมในการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ และการควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายขององค์การด้วยดี

² Sergiovanni Thomas J. and Carver, Fred D. **The New School Executive** ; A Theory of Administration. 2 nd ed. (New York : Harper & Row, 1980), p. 5.

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐๙.

⁴ กรมการศาสนา กองพุทธศาสนสถาน, วัดพัฒนา^๑๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

⁵ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต ป.ธ.๕ , Ph.D.), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , พ.ศ. ๒๕๔๕), หน้า ๑.

⁶ เสนาะ ดิยาวี , **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

ไซมอน (Simon)⁷ กล่าวว่า การบริหารหมายถึง การปฏิบัติกิจการต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จโดยใช้ศิลปะ

เกแฮม(Graham)⁸ การบริหาร หมายถึง การปกครอง การจัดการ การดำเนินการ กระบวนการวางแผน การควบคุมและการจัดบุคลากร ทีมงาน การใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือหน่วยงาน

สมคิด บางโม⁹ ได้สรุปสาระสำคัญของการบริหารไว้ ดังนี้

๑. การบริหาร เป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
๒. มีการร่วมมือกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
๓. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมพงศ์ เกษมสิน¹⁰ ให้ความหมายว่า “ การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลปะนั้นเอาทรัพยากรการบริหาร(Administrative Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศาสตราจารย์ ดร.พนัส หันนาคินทร์¹¹ ได้ให้ความเห็นว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่มีผู้บริหารใช้อำนาจ ตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่หรือ คาดว่าจะมีจัดการดำเนินงานของสถาบันหรือหน่วยงานนั้น ๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ

ทักษิณ ชินวัตร¹² ได้กล่าวถึงการบริหารแบบ CEO (Chief Executive Officer) เป็นการบริหารที่มีผู้บริหารหลายคนมาอยู่รวมกันแล้วมีท่านหนึ่งเป็นประธาน นั่นคือแนวคิดที่ว่า การเอาหัวหน้าส่วนราชการทุกส่วนราชการเป็นคณะผู้บริหารแล้วผู้ว่าราชการจังหวัดคือประธานของทั้งจังหวัดเพื่อหาบุคคลขึ้นเป็นเจ้าภาพในเรื่องทุกอย่างให้ได้ ฉะนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดในฐานะ

⁷ Siomon, Herbert A. **Administrative Behavior** ; A Study of Decision Making Processes in Administrative Organization, (New York : The Free Press, ๑๙๗๖), p๑.

⁸ เกแฮม(Graham), 1985 ; 2-4, นโยบายและการวางแผนการศึกษา, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.

⁹ สมคิด บางโม, **หลักและทฤษฎีบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

¹⁰ สมพงศ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (ธนบุรี : พัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๔.

¹¹ ดร.พนัส หันนาคินทร์ **หลักการบริหารโรงเรียน**(กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๕.

¹² ทักษิณ ชินวัตร, **นโยบายการบริหารจังหวัดทดลองแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา** , วารสารดำรงราชานุภาพ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔, (เดือนธันวาคม ๒๕๔๔ – มีนาคม, ๒๕๔๕), หน้า ๖-๗.

ประธานผู้บริหาร จำเป็นต้องทำหน้าที่ให้ทุกฝ่ายร่วมคิดร่วมทำ เอายุทธศาสตร์ มาวางร่วมกัน ถ้าสามารถให้ทุกส่วนราชการคิดร่วมกัน มีความรู้สึกรับผิดชอบจังหวัดนี้ด้วยกัน จะต้องทำเพื่อประชาชน เพื่อเศรษฐกิจ เพื่อสังคมในจังหวัดนี้ แล้วเราจะภูมิใจกับงานชิ้นนี้

เจริญผล สุวรรณโชติ¹³ ให้ความหมาย การบริหาร หมายถึงกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาร่วมกันเพื่อกระทำกิจกรรมอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายตามที่กำหนดเอาไว้ การกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ การดำเนินการเพื่อให้คงอยู่ต่อไป การกระตุ้นหรือการช่วยเหลือให้เกิดการกระทำ การควบคุม และการกระทำที่ทำให้เกิดการรวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีระบบแบบแผนหรืออย่างไม่มีแบบแผนทั้งในด้านบุคคลและด้านของวัตถุ

รองศาสตราจารย์หวน พันธุพันธ์¹⁴ กล่าวว่า การบริหาร คือศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จ หมายความว่าผู้บริหารไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ แต่ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์กร หรือตรงตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว

จากการให้ความหมายของการบริหารของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา **สามารถสรุปได้ว่า** การบริหาร หมายถึง ศาสตร์และศิลป์ในการทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ คือมีหลักเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้ในการบริหารต้องอาศัยหลักความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน ที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม และร่วมมือกันดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรโดยใช้ศาสตร์และศิลป์ที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๒ ความสำคัญของการบริหาร

¹³ เจริญผล สุวรรณโชติ, **ทฤษฎีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: ทิฆังเอ็ด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๒.

¹⁴ รองศาสตราจารย์หวน พันธุพันธ์ **นักบริหารมืออาชีพ** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

สุภาพ ประพันธ์¹⁵ ได้แสดงทัศนะว่า การบริหารมีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากจะเป็นส่วนช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมายได้ตามที่กำหนดการบริหารเป็นกระบวนการทางสังคมที่สามารถมองเห็นได้ ๓ ทาง คือ

๑. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา
๒. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จเป้าหมาย
๓. ทางปฏิบัติเป็นกระบวนการที่บุคคลต้องการร่วมทำปฏิกริยาซึ่งกันและกัน ลักษณะเด่นที่เป็นสากลของการบริหาร คือ การบริหารต้องมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ต้องอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญ ต้องใช้ทรัพยากรบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ต้องมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการทางสังคม ต้องเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างกลุ่มบุคคล ๒ คนขึ้นไป ต้องอาศัยร่วมมือร่วมใจเพื่อให้ภารกิจบรรลุวัตถุประสงค์ เป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล มีลักษณะเป็นการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และการบริหารไม่มีตัวตนแต่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

กลม อัญชันภาติ¹⁶ ได้สรุปไว้ว่า ลักษณะและความสำคัญของการบริหารมี ๗ ประการคือ

๑. การบริหารต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการดำเนินงาน
- ๒ . การบริหารมีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การควบคุม
- ๓ . การบริหารต้องมีการแบ่งงานกันทำ
๔. การบริหารต้องมีการประสานงาน ร่วมมือร่วมใจสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน
- ๕ .การบริหารต้องมีทรัพยากรในการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ
- ๖ .การบริหารเป็นงานของผู้บริหารหรือผู้นำ
- ๗ .การบริหารไม่มีตัวตน แต่สามารถวัดผลของความสำเร็จของการบริหารด้วยประสิทธิภาพและประสิทธิผล

¹⁵สุภาพ ประพันธ์, “การบริหารความขัดแย้งของคณะกรรมการบริหารในโรงพยาบาลชุมชน จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธาณสุขศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, พ.ศ. ๒๕๔๘, หน้า ๖.

¹⁶กลม อัญชันภาติ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๖๐-๖๑.

สมพงษ์ เกษมสิน¹⁷ ได้กล่าวว่าเรื่องการบริหารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เราเป็นสมาชิกของสังคม จำต้องมีกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ โดยมุ่งหวังที่จะให้เกิดความสำเร็จความเรียบร้อยขึ้นในองค์กร และในสังคมนั้น จึงสรุปได้ว่าการบริหารจัดการมีความสำคัญดังต่อไปนี้

๑. การบริหารช่วยทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก
๒. จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเป็นผลทำให้องค์กรต่าง ๆ ต้องขยายงานด้านบริหารจัดการให้กว้างขึ้น
๓. การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม
๔. การบริหารเป็นมรรควิธีที่สำคัญในอันที่จะนำสังคม และโลกไปสู่ความเจริญก้าวหน้า
๕. การบริหารจะช่วยชี้ให้ทราบถึงแนวโน้ม ทั้งในด้านความเจริญ และความเสื่อมของสังคมในอนาคต
๖. การบริหารมีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กร
๗. การบริหารมีลักษณะที่ต้องใช้การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือ และการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารและความเจริญเติบโตของการบริหาร
๘. ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือในองค์กรย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้นการศึกษาในเรื่องการบริหารจึงทำให้มนุษย์ดำรงชีพได้อย่างฉลาด
๙. การบริหารกับการเมืองเป็นสิ่งคู่กัน ไม่อาจแยกกันได้โดยเด็ดขาด ดังกล่าวกันว่า การเมืองกับการบริหารนั้นเปรียบเสมือนคนละด้านของเหรียญอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันกับบุคคลในสังคม เมื่อสังคมมนุษย์มีการเจริญเติบโตที่ใหญ่ขึ้น จำเป็นต้องมีการบริหารเข้ามาเป็นเกณฑ์ในการดำรงชีวิต เพื่อให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า และการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

นักวิชาการได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับทัศนะ ความเชื่อ แนวคิด ปรัชญาและประสบการณ์ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ ใน ๕ ด้าน ดังต่อไปนี้

¹⁷สมพงษ์ เกษมสิน, อังนิน สาฮันต์ โพธิ์สิงห์, “ปัจจัยและกระบวนการบริหารที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น”, ปรินญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘, หน้า ๒๔.

๒.๒ . ๑ ความหมายด้านหลักสูตรทั่วไป

อมรา เล็กเริงสินธุ์¹⁸ กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง สิ่ง ๕ ประการ ต่อไปนี้

๑. รายวิชาที่ใช้อยู่สอน
๒. มวลประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน
๓. แผนงานหรือโครงการซึ่งเป็นข้อกำหนดในการจัดการศึกษา
๔. กิจกรรมการเรียนการสอน
๕. สื่อกลางในการนำผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทาง

ธำรง บัวศรี¹⁹ กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนซึ่งใช้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระกิจกรรม และมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้

บุศรี สุวรรณโชติ²⁰ กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ผู้สอนสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ พัฒนาตนเองให้เป็นมวลมนุษยที่สมบูรณ์ เป็นคนที่มีคุณภาพในอนาคต ตามเจตนารมณ์ของหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

รุจิรัฐ ภู่อาระ และจันทราณี สงวนนาม²¹ กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนการเรียนประกอบด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์ที่จะนำเสนอและจัดการเนื้อหาซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ และท้ายที่สุดจะต้องมีการประเมินผลลัพธ์ของการเรียน

สุรพล พุฒคำ²² กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผน ประสบการณ์ที่มีผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันจัดทำขึ้น เพื่อให้ สถานศึกษานำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะที่พึงประสงค์ได้

อุทัย บุญประเสริฐ²³ อธิบายว่า หลักสูตรไม่ได้หมายถึงเรื่องการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีในห้องเรียน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีใน

¹⁸อมรา เล็กเริงสินธุ์, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา , (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

¹⁹ธำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัช, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

²⁰บุศรี สุวรรณโชติ, หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร , (กรุงเทพมหานคร : ทิพซึ่งเอ็ด , ๒๕๔๔), หน้า ๔๑.

²¹รุจิรัฐ ภู่อาระ และจันทราณี สงวนนาม , การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา , (กรุงเทพมหานคร : บุ๊คพอยท์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๗.

²²สุรพล พุฒคำ, การศึกษารูปแบบการบริหารโปรแกรมวิชาในสถาบันราชภัฏเขตภูมิศาสตร์ภาคกลาง, (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิปรัชญา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๕, หน้า ๔๓.

ห้องเรียนเท่านั้นแต่หมายถึงการจัดให้ผู้เรียนหรือเด็ก เกิดการเรียนรู้ (Learning) จัดให้ที่ประสบการณ์ (Experience) และจัดให้มีสิ่งจำเป็นพื้นฐาน สำหรับประสบการณ์ และการเรียนรู้ของเด็ก หลักสูตร เป็นกระบวนการและแผนงานที่ทำการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนทั้งคน ให้เป็นคนที่มีสมรรถนะ ทำให้เป็นพลเมืองดี ตามที่สังคมปรารถนา

สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง ประมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ผู้สอนสร้างสรรค์ให้กับ ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนทั้งโดยตรงและ โดยอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้พัฒนาตนเองให้เป็น มวลมนุษย์ที่มีสมรรถนะเป็นคนที่มีความคุณภาพในอนาคต ตามเจตนารมณ์ของหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒.๒.๒ ความหมายด้านหลักสูตรพระปริยัติธรรม

สมชาย ไมตรี²⁴ กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง หลักสูตรการศึกษาพระสงฆ์มีความหมายและ เอกลักษณะเฉพาะตัวและแตกต่างจากหลักสูตรการศึกษาอื่นๆ คือหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เรียกว่าประโยคบาลีสนาทมหลวง เนื่องจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีจะ ถือเอาการสอบบาลีสนาทมหลวงเป็นหลัก

กองบาลีสนาทมหลวง²⁵ กล่าวว่า หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประโยคบาลี สนาทมหลวงมี ๓ นัย คือ

๑. หมายถึง รายวิชาต่าง ๆ ว่าแต่ละชั้นจะต้องสอบวิชาอะไรบ้าง
๒. หมายถึง แบบเรียนหรือสิ่งที่ต้องเรียนรู้ในวิชานั้นๆเช่น ชัมมปทัฏฐกถาหรือจดหมาย ทางราชการก็จัดเป็นหลักสูตรได้
๓. หมายถึง ลักษณะการออกข้อสอบ เช่น
 ๑. วิชาบาลีไวยากรณ์ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓ ไวยากรณ์วิชาว่าด้วยระเบียบ แห่งภาษา
 ๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ เปรียญธรรม ๖ ระบุว่าในการสอบกรรมการจะแปล ประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันมัต หรืออาจดัดแปลงสำนวนและท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ ต่าง ๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยคสอบได้ก็ได้

²³อุทัย บุญประเสริฐ, การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

²⁴สมชาย ไมตรี, การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี, (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิปริญญาตรี, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗.

²⁵กองบาลีสนาทมหลวง, เรื่องสอบบาลีของสนาทม หลวงแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทร, ๒๕๓๕), หน้า ๖๕-๖๖.

๓. วิชาแต่งฉันทมคธ ปริยญจธรรม ๘ ระบุว่า แต่งฉันทที่เป็นภาษามคธ ๓ ฉันท ในจำนวน ๖ ฉันท ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๔. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ ปริยญจธรรม ๘ ระบุว่า แต่งมคธจากภาษาไทยล้วน ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้ เป็นต้น

กองบาลีสนามหลวง ^{๒๖} กล่าวว่า หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน หมายถึง หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง เนื่องจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะถือเอาการสอบบาลีสนามหลวงเป็นหลัก

กองบาลีสนามหลวง ^{๒๗} กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบันเป็นหลักสูตรพื้นฐาน จากการปรับปรุงหลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ ๒ แม้ว่าหลังจากนั้น จะมีการปรับปรุงบ้างแต่ก็ไม่แตกต่างจากเดิม หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง มีดังต่อไปนี้

๑. ประโยค ๑-๒ และปริยญจปริที ๑-๒ หมวดบาลีศึกษา

๑) วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ

ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑ ถึงภาค ๔

๒) วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรให้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ประเภทสอบถาม ความจำ

๒. ปริยญจธรรม ๓

๑) วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ ธัมม

ปัทฏฐกถาภาค ๕ ถึงภาค ๘

๒) วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรให้หนังสือ ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕ ถึงภาค ๘

๓) วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรให้หนังสือบาลีไวยากรณ์ประเภทสอบถาม ความจำ

และความเข้าใจประกอบกัน

๔) วิชาบูรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะวรรค

ตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ

๓. ปริยญจธรรม ๔

๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑

^{๒๖} กองบาลีสนามหลวง , เรื่องสอบบาลีของสนามหลวง แผนกบาลี , (กรุงเทพมหานคร : อาทร , ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๓.

^{๒๗} กองบาลีสนามหลวง , เรื่องสอบบาลีของสนามหลวง แผนกบาลี , (กรุงเทพมหานคร : อาทร , ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลัตถทีปนี ภาค ๑

๔. เปรียญธรรม ๕

๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปัทมฐกถา ภาค ๒ ถึง ภาค 4

๒) ว่าแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลัตถทีปนี ภาค ๒

๕. เปรียญธรรม ๖

๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปัทมฐกถา ภาค ๕ ถึงภาค ๘

แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัดหรืออาจดัดแปลง
สำนวนและท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ต่าง ๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยคสอบได้ก็ได้

๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือสมันตปาสาทิกาภาค ๑ ถึง ภาค ๕

๖. เปรียญธรรม ๗

๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลัตถทีปนี ภาค ๑

๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือสมันตปาสาทิกา ภาค ๑ -๒

๗. เปรียญธรรม ๘

๑) วิชาแต่งฉันทภาษามคธ แต่งฉันทเป็นภาษามคธ ในจำนวน ๖ ฉันทดังนี้

(๑) ปฐยาวัตถ

(๒) อินทรวีเชียร

(๓) อุเปนทรวีเชียร

(๔) อินทรวงศ์

(๕) วังสัฏฐะ

(๖) วสันตฉิลก

ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๒) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ สมันตปาสาทิกา ภาค ๑

๓) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธิมรรค ภาค ๑-๒

๘. เปรียญธรรม ๙

๑) วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วนข้อความแล้วแต่กรรมการจะ
กำหนดให้

๒) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธิมรรค ภาค ๑-๒

๓) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ อภิธัมมัตถวิภาวินี

สมชาย ไมตรี²⁸ กล่าวว่า จากหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า แต่ละประโยคจะมี ๒-๔ วิชาและเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องเฉพาะกับ ภาษาบาลีเท่านั้น(ยกเว้นวิชาบูรพาค) เมื่อรวมรายวิชาในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนก บาลี จะประกอบด้วยวิชา ดังต่อไปนี้

๑. วิชาบาลีไวยากรณ์ เป็นวิชาที่ไม่มีในการสอบบาลีสนามหลวงประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓ เนื้อหาของวิชาบาลีไวยากรณ์ จะแบ่งเป็น ภาค คือ อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์ แต่ที่ใช้เรียนและสอบในประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓ จะมีเพียง ๒ ภาค คือ อักษรวิธีและวจิวิภาค แต่ละภาคประกอบไปด้วยเรื่องดังต่อไปนี้

๑) อักษรวิธี ว่าด้วยอักษร แบ่งเป็น ๒ คือ

(๑) สมัญญาภิธาน แสดงชื่ออักษรที่เป็นอิสระ พยัญชนะพร้อมทั้งฐานกรณ์

(๒) สนธิ การต่ออักษรที่อยู่ในคำอื่นให้เนื่องเป็นอันเดียวกัน

๒) วจิวิภาค ว่าด้วยการแบ่งคำพูดออกเป็น ๖ ส่วน คือ

(๑) นาม ชื่อ แบ่งเป็น ๓ คือ นามนาม คุณนาม และสัพพนาม

(๒) อัพพศัพท์ ศัพท์ที่จะแจกด้วยวิภัติทั้ง ๗ แปลงรูปไปต่าง ๆ เหมือนนาม ทั้ง ๓ ไม่ได้

(๓) สมาส การย่อนามศัพท์ตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปเป็นบทเดียวกัน

(๔) ตัทธิธ ปัจจัยหมู่หนึ่ง เป็นประโยคเกื้อกูลแก่เนื้อหาความย่อสำหรับใช้แทน ศัพท์ย่อคำพูดให้สั้นลง

(๕) อาขยาด ศัพท์ที่ประกอบด้วยกิริยา

(๖) กิตก์ ศัพท์ที่ประกอบด้วยปัจจัยหมู่หนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องหมาย

เนื้อหาความของนามศัพท์²⁹

วิชาบาลีไวยากรณ์นี้ ไม่มีการกำหนดแบบเรียนไว้ในหลักสูตรประโยคบาลี สนามหลวง เดิมจะใช้คัมภีร์มูลกัจจายน์หรือกัจจายนมูลปกรณ์เป็นแบบเรียน ปัจจุบันนิยมใช้แบบเรียนบาลีไวยากรณ์ที่แต่งโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นหลักในการสอบบาลีสนามหลวง ข้อสอบบาลีไวยากรณ์จะมีทั้งหมด ๗ ข้อ ข้อละ ๑๐ คะแนน

²⁸ สมชาย ไมตรี , การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี , (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๕), หน้า ๔๐-๔๓.

²⁹ บุญสืบ อินทสาร, บาลีไวยากรณ์สำหรับท่อง, (นนทบุรี : เจริญผล, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔.

๒. วิชาสัมพันธ์ไทย เป็นวิชาที่มีในการสอบบาลีสนามหลวง ระดับเปรียญธรรม ๓ สัมพันธ์ไทย นับเข้าเป็นเนื้อหาของไวยากรณ์ในส่วนที่เป็นภาควากยสัมพันธ์ว่าด้วย การก และประพันธ์ ผูกคำพูดที่แบ่งไว้ในวจีวิภาค ให้เข้า เป็นประโยคเดียวกัน คำพูดในวากยสัมพันธ์ แบ่งเป็น ๓ คือ บท พากพยางค์และพากย์ การสัมพันธ์ ต้องสัมพันธ์ เป็นศัพท์ เป็นบท เป็นพาก พยางค์ และเป็นพากย์ เพื่อให้ความเกี่ยวเนื่องกันไปตามลำดับของหนังสือ โดยนักเรียนจะต้อง เรียนรู้ถึงอรรถ (ความหมาย) ชื่อสัมพันธ์ การเข้าสัมพันธ์ และวิธีสัมพันธ์

บาลี อติถิตสุโท วีย หิ อญโญ สหุโท ปุริสานํ สกตสรีรํ ฝริตุวา ฐาตุง สมตฺโถ นาม นตฺถิ³⁰

แปล จริงอยู่ ไม่มีเสียงอื่น ชื่อว่าสามารแผ่ไปทั่วสระของบุรุษทั้งหลาย ต้องอยู่ เหมือนเสียงผู้หญิง³¹

สัมพันธ์ หิ ศัพท์ ทัพพีกรณโชตกะ สหุโท สยกัตตา ใน นตฺถิ ๆ อาขยาตบท กัตตุ วาจก อติถิตสุโท อุปมาลึงค์ตละ วีย ศัพท์ อุปมาโชตกะ เข้ากับ อติถิ สหุโท อญฺโญสสนะของ สหุโท ปุริสานํ สามีสัมพันธะ ใน สกตสรีรํ สัมปาปญญกัมมะ ใน ฝริตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ฐาตุฯ คุมัตถ สัมปทานะ ใน สมตฺโถฯ วิเสสนะ ของ สหุโท นามศัพท์ สัญญโชตกะ เข้ากับสมตฺโถฯ³²

จากตัวอย่างการสัมพันธ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสัมพันธ์ จะต้องบอกศัพท์แต่ละ ศัพท์โดยละเอียดว่าชื่ออะไร เข้ากับศัพท์ไหน ถือว่าเป็นวิชาที่ยากที่สุด ในการสอบบาลีสนามหลวง เปรียญธรรม๓ สำหรับหลักสูตรการเรียนการสอนในวิชาสัมพันธ์ จะใช้ ธรรมนูญพทฎฐกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘ เช่นเดียวกับวิชาแปลมคธเป็นไทย ส่วนข้อสอบจะ เป็นข้อความที่คิดจาก ธรรมนูญพทฎฐกถา ภาค ๕ ถึงภาค ๘ ประมาณ ๑ หน้ากระดาษ

๓. วิชาบูรพภาค เป็นวิชาที่มีในการสอบบาลีสนามหลวง ประโยค ๑ เท่านั้นและเป็น วิชาที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากวิชาอื่น ๆ ในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เนื่องจาก เป็นวิชาเกี่ยวกับการวางรูปแบบของจดหมายทางราชการ ประกาศ และคำสั่งต่างๆ เป็นต้น การ กำหนดวิชานี้เข้ามาเป็นวิชาหนึ่งที่มีในการสอบบาลีสนามหลวงก็เพื่อให้ให้นักเรียนวางรูปแบบหนังสือ ราชการหรือวางรูปแบบหนังสืออื่น เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น รู้จักวางย่อหน้า วรรค ตอน และใช้ตัวอักษรให้ถูกต้อง ตามสมัยนิยม แต่ต่อมาเมื่อ พ. ศ. ๒๕๐๘ มหาเถรสมาคมได้มีคำสั่ง

³⁰สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ธรรมนูญพทฎฐกถา (ปฐม ภาค) ๒๕๔๓, หน้า ๑๔.

³¹บุญสืบ อินทสาร, ธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพญฺญชนะ ประโยค ๑-๒ , พิมพ์ครั้งที่ ๔ , (นนทบุรี : เจริญผล, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

³²บุญสืบ อินทสาร, เทคนิคการสัมพันธ์ไทยประโยค ป.ธ. ๓ , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (นนทบุรี : เจริญผล, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๔.

เปลี่ยนแปลงการสอบวิชาบูรพาค โดยยกโคลงกลอน ฉันท์ไทย และประกาศต่าง ๆ เป็นต้น คงไว้เฉพาะจดหมายทางราชการ ซึ่งออกข้อสอบโดยวิธีให้นักเรียนแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบหนังสือราชการ วรรคตอน ตัวอักษรตามสมัยนิยม แม้จะมีการประกาศเปลี่ยนแปลงวิชาบูรพาคตามที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็ยังไม่มีแก้ไขหลักสูตร ให้ตรงกับประกาศเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแต่อย่างใด

๔. วิชาแปลมคธเป็นไทย เป็นวิชาที่กำหนดในหลักสูตรทุกระดับชั้น ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ สำหรับหลักสูตรหรือหนังสือเรียนนั้นจะใช้คัมภีร์อรรถกถาและฎีกาเป็นหลัก ซึ่งคัมภีร์อรรถกถา และฎีกา ที่นำมาใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในปัจจุบันมีทั้งหมด ๕ คัมภีร์ คือ ฐมฺมปทญฺญกถา มงฺกลคฺคทีปนี สมฺมุตปาสาทิภา วิสุทฺธิมคฺค และอภิธมฺมคฺคภาวินี การแปลมคธเป็นไทย มีหลักอยู่ว่า ต้องให้ความหมายของภาษาบาลีและภาษาไทยตรงกัน ซึ่งในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะมีวิธีการแปลเป็น ๒ วิธี คือ การแปลโดยพยัญชนะ และแปลโดยอรรถ แปลโดยพยัญชนะ คือ การแปลตามตัวหนังสือ โดยรักษา คำอาขยตนินิบาด และเนียงวิภคิตติไว้อย่างเคร่งครัด เช่น

บาลี ตํ สุตฺวา มหาปาโล กุญฺมกโก จินเตสิ ปฺรโลกํ คจฺจนฺตํ ปุตฺตธิตโร วา โภคา วา นานุกจฺจนฺติ สิริรํปิ อุตฺตนา สทุธิ น คจฺจนฺติ ก็ เม ฆาวาเสน, ปพฺพชิสฺสามิติ.³³

แปล อ. คุญฺมกโก ชื่อว่ามหาปาละฟังแล้วซึ่งพระธรรมเทศนานั้น คิดแล้วว่า อ. บุตร และธิดา ท. หรือ หรือว่า อ. โภคะ ท. ย่อมไม่ไปตาม ซึ่งบุคคลผู้ไปอยู่ สู่โลกเบื้องหน้า แม้ อ. สิริระ ย่อมไม่ไป กับด้วยตน อ. ประโยชน์อะไรด้วยการอยู่ครองเรือนย่อมเป็น แก่เรา อ เราจักบวช ดังนี้³⁴

อ. ย่อมมาจาก อันว่า เป็นคำแปลศัพท์ ที่บ่งบอกถึงประธานในประโยคนั้นๆ

ท. ย่อมมาจาก ทั้งหลาย เป็นคำบ่งบอกถึงความเป็นพหูพจน์

บุญสืบ อินทสาร³⁵ กล่าวว่า การแปลโดยอรรถ หรือแปลโดยเผด็จ เป็นการแปลโดยถือเอาความหมายหลัก ไม่เคร่งครัดในการรักษาคำอาขยตนินิบาด และสำเนียงวิภคิตติมากนัก แต่ต้องแปลทุกคำศัพท์ จะเว้นศัพท์ใดศัพท์หนึ่งไม่ได้ จะถอดเอาแต่ใจความเลยทีเดียวก็ไม่ได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรักษาข้อความในพุทธวจนะให้บริบูรณ์ ซึ่งการแปลโดยอรรถ มีหลักในการแปลว่า แปลให้ได้ความชัด สำนวนเรียบร้อยไม่โลดโผนจนเสียหลักของภาษา และแปลเท่าศัพท์อย่าง พระกรรมกรแปลเป็นตัวอย่างในสนามหลวง เช่น ประโยคข้างต้น จะแปลว่า คุญฺมกโก ชื่อว่ามหาปาละ

³³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ฐมฺมปทญฺญกถา (ปฐม ภาโค ๒๕๔๗) หน้า ๖.

³⁴ บุญสืบ อินทสาร, ธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ ประโยค ๑-๒, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี : เจริญผล, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, คำนำ.

ได้สัปดาห์นั้นแล้วคิดว่า บุตรและธิดาก็ดี โภคสมบัติก็ดี ย่อมไปตามผู้ไปสู่ปรโลกหาได้ไม่ แม้ สรีระก็ไปกับตัวไม่ได้ ประโยชน์อะไรของเราด้วยการอยู่ครองเรือน เราจักบวช

สมชาย ไมตรี³⁶ กล่าวว่า การออกข้อสอบวิชาแปลมคธเป็นไทย จะเป็นการคัดเอา ข้อความภาษาบาลี ในคัมภีร์ที่ใช้เป็นแบบเรียน ประมาณ ๑-๒ หน้ากระดาษ มาให้ผู้เข้าสอบแปล ปกติแล้วข้อสอบวิชาแปลมคธเป็นไทยทุกระดับชั้นจะแบ่งเป็น ๒ ข้อ ในระดับประโยค ๑-๒ และ เปรียญธรรม ๓

ข้อที่ ๑ จะกำหนดให้แปลโดยพยัญชนะ

ข้อที่ ๒ จะกำหนดให้แปลโดยอรรถ

แต่ในเปรียญธรรม ๔ ขึ้นไป กำหนดให้แปลโดยอรรถอย่างเดียวทั้งข้อ ๑ และข้อ ๒ ส่วนการตรวจให้คะแนนนั้นจะใช้วิธีรวมกันทั้งหมดไม่ได้แบ่งเป็นข้อๆ เหมือนวิชาบาลี ไวยากรณ์

๕. แปลไทยเป็นมคธหรือวิชาแต่งหรือวิชากลับ เป็นวิชาที่มีกำหนดในการสอบบาลี สนามหลวงในเปรียญธรรม ๔ ถึงเปรียญธรรม ๘ วิชาแปลไทยเป็นมคธ เป็นวิชาที่แต่งตามคัมภีร์ หรือยึดคัมภีร์ที่ใช้เรียนเป็นหลักสำหรับหลักสูตรในการเรียนการสอนวิชานี้ทุกระดับชั้น จะเป็น หนังสือที่ใช้เรียนในวิชาแปลมคธเป็นไทย ในระดับที่ผ่านมาเรียนเปรียญธรรม ๔ ถึงเปรียญธรรม ๖ ใช้หนังสือ ธรรมนูญสภาที่ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓ ใช้เรียนในวิชาแปลมคธเป็นไทย มาเป็นหลักสูตรในวิชาแปลไทยเป็นมคธ ลักษณะการกำหนดหลักสูตรวิชานี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็น การกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนซ้ำหลักสูตรเดิมเพียงแต่ต่างวิชาเท่านั้น ซึ่งถ้าจะเปรียบวิชาแปลมคธ เป็นไทย และแปลไทยเป็นมคธ

จากหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง จะปรากฏตามตารางที่ ๒.๑

ตารางที่ ๒.๑ แสดงหลักสูตรวิชาแปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย และสัมพันธไทย

ประโยค	วิชาแปลมคธเป็นไทย	วิชาแปลไทยเป็นมคธ	วิชาสัมพันธไทย
๑-๒	ธรรมนูญสภา ภาค ๑-๔	-	-
ป.ธ. ๓	ธรรมนูญสภา ภาค ๕-๘	-	ธรรมนูญสภา ภาค ๕-๘
ป.ธ. ๔	มงคลสูตรที่ปณี ภาค ๑	ธรรมนูญสภา ภาค ๑	-
ป.ธ. ๕	มงคลสูตรที่ปณี ภาค ๒	ธรรมนูญสภา ภาค ๒-๓	-
ป.ธ. ๖	สมนุตปาสาทิกา ภาค ๓-๕	ธรรมนูญสภา ภาค ๕-๘	-
ป.ธ. ๗	สมนุตปาสาทิกา ภาค ๑-๒	มงคลสูตรที่ปณี ภาค ๑	-
ป.ธ. ๘	วิสุทธิมคฺค	สมนุตปาสาทิกา ภาค ๑	-

³⁶ สมชาย ไมตรี, การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี , (วิทยานิพนธ์ ปริญญาดุขฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๕), หน้า ๔๔-๔๕.

ข้อสอบบาลีสนามหลวงวิชาแปลไทยเป็นมคธ จะเป็นภาษาไทยที่แปลจากคัมภีร์ภาษาบาลี ประมาณ ๑-๒ หน้ากระดาษ แบ่งเป็น ๑๒ ข้อ เช่นเดียวกับวิชาแปลมคธเป็นไทยให้ผู้เข้าสอบแปลกลับเป็นภาษาบาลี

๖. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เป็นวิชาที่ใช้ในการสอบบาลีสนามหลวงเปรียญธรรม ๕ การสอบจะมีลักษณะคล้ายกับวิชาแปลไทยเป็นมคธเพียงแต่วิชาแต่งไทยจะไม่มีคัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักสูตรแน่นอน อยู่ที่กรรมการออกข้อสอบจะกำหนดขึ้น ข้อสอบจะเป็นภาษาไทยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้เข้าสอบต้องใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ในการแปลเป็นภาษาบาลีให้ได้ความหมายตรงกับข้อสอบที่กำหนดไว้

๗. วิชาแต่งฉันท เป็นวิชาที่มีในการสอบบาลีสนามหลวงเปรียญธรรม ๘ วิชานี้ แม้จะเป็นฉันทลักษณะ ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของไวยากรณ์ แต่กล่าวได้ว่าเป็นวิชาสุดยอดของกระบวนการวิชาภาษาบาลีทั้งหมด เพราะเป็นวิชาที่รวบรวมความรู้ในด้านต่าง ๆ ในภาษาบาลีมาประมวลให้เป็นบทกวี ที่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ที่ตายตัว สามารถนำไปสาธยายเป็นทำนองเสนาะหรือที่เรียกว่า สวดสรภัญญะ เป็นวิชาเดียวที่บอกได้ว่าผู้ใดจะเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีแท้จริง เพราะผู้ที่สามารถแต่งฉันทที่ดีต้องมีความเชี่ยวชาญในกระบวนการวิชาภาษาบาลีทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้านไวยากรณ์ วิธีการเรียงศัพท์ รวมถึงถึงลีลาในการนำถ้อยคำต่างๆ มาเรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่ตามกฎเกณฑ์ที่บังคับไว้ พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช)³⁷ กล่าวว่า การแต่งฉันทมคธ มีทั้งหมด ๖ ฉันท ดังนี้

๑. ปฐยาวตุต ปฐยาวัตถฉันท
๒. อินทวชิรา อินทวิเชียรฉันท
๓. อุเปนทวชิรา อุเปนทวิเชียรฉันท
๔. อินทวโธ อินทวงศ์ฉันท
๕. วสฏฐา วังสฎฐฉันท
๖. วสันตติลกา วสันตติลฉันท

ในการสอบบาลีสนามหลวง จะกำหนดให้ผู้เข้าสอบเลือกแต่งเพียง ๑ ฉันท จากข้อสอบที่ผ่านมา ส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา คำสวดบูชาบุคคลที่สำคัญ และประกาศ เป็นต้น

สมชาย ไมตรี³⁸ กล่าวว่า จากหลักสูตรบาลีที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่า ลักษณะวิชาแต่ละระดับส่วนมากจะเป็นวิชาแปล-แต่ง ซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนที่เน้นการเรียนภาษาหลัก ถ้า

³⁷พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คู่มือวิชาแปลไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๔ – ๕ วิชาแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๕, (กรุงเทพมหานคร : ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑.

พิจารณาถึงหลักสูตรหรือคัมภีร์ที่ใช้ประกอบการเรียน จะมีลักษณะวิชาในหลักสูตรเป็นลักษณะของการเรียนภาษา แต่เนื้อหาในคัมภีร์ก็เป็นสิ่งที่สำคัญและน่าสนใจไม่น้อย คัมภีร์ที่นำมาใช้เรียนโดยสรุปแล้ว ดังนี้

๑. รมมปทฎฐกถา หรืออรรถกถาธรรมบท เป็นคัมภีร์อธิบายความคาถาบาลี ในขุททก

นิกาย พระสูตรต้นตอปฏิถูกแปลและแต่งจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี โดย

พระพุทธโฆษาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดีย เมื่อประมาณ พ. ศ. ๕๕๖ ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้พุทธคยา แคว้นมคธ รมมปทฎฐกถา³⁹ ที่ใช้เป็นแบบเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบันมีทั้งหมด ๘ ภาค แต่ละภาคแบ่งเป็น วคฺค หรือ หมวด , แต่ละ วคฺค แบ่งออกเป็น วตฺต หรือเรื่อง รวมแล้วจะมีทั้งหมด ๒๖ หมวด ๔๓๒ คาถา ๓๐๐ เรื่อง รมมปทฎฐกถา⁴⁰ เป็นคัมภีร์ที่พระสงฆ์ไทยนิยมมากใช้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมากที่สุด คือใช้ในระดับประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๖ และใช้เป็นแบบเรียนทั้งวิชาแปล (แปลมคธเป็นไทย) , แต่ง (แปลไทยเป็นมคธ) และวิชาสัมพันธไทย

๒. มงคลคฤทนี แปลโดย พระศิริมงคลาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ ชาวเชียงใหม่ เมื่อจุลศักราช ๘๘๖ ในรัชสมัยของพระเจ้าราชาธิราช⁴¹ แบ่งออกเป็น ๒ เล่ม เนื้อหาจะอธิบายสิ่งที่ป็นมงคล ๓๘ ประการ จากคาถา ๑๑ บท เช่น พาลปณฺฑิตเสวนกถา การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต เป็นต้น มงคลคฤทนี เป็นหลักสูตรที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เปรียญธรรม ๔ เปรียญธรรม ๕ และเปรียญธรรม ๖

๓. สมณุตปาสาทิกา หรือสมณุตปาสาทิกานาม วินยฎฐกถา อรรถกถาพระวินัย ชื่อว่าสมณุตปาสาทิกา แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ ชาวอินเดีย โดยยึดเอาโครงอรรถกถาเดิมเป็นภาษาสิงหล คือ มหาอรรถกถา มหาปัจจวรี และกฐนทีเป็นหลัก แต่งตามพระวินัยปิฎกแบ่งเป็น ๕ คัมภีร์ คือ มหาวิภังค์ ภิกขุวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์ มหาวรรค จุลวรรค และปริวาร หนังสือ สมณุตปาสาทิกา ที่ระบุไว้ในหลักสูตรประโยคบาลีสนาทนามหลวง มีทั้งหมด ๕ ภาค คือ ปฐม -ทุติย -ตติย -จตุตถ -ปัญจ สมณุตปาสาทิกา (สมณุตปาสาทิกา ฉบับที่ใช้เรียนกันอยู่ในปัจจุบันมี ๓ ภาค ไม่ตรงกับที่ระบุไว้ใน

³⁸สมชาย ไมตรี , การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี , (วิทยานิพนธ์ ปริญญาดุขฎฐบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (๒๕๓๘, หน้า ๔๖-๔๘)

³⁹พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ , ตีพิมพ์ครั้งที่ ๑๐ , (กรุงเทพมหานคร : เอส อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๑.

⁴⁰บุญสืบ อินทสาร, ธรรมบท ภาค ๘ แปลโดยพญฺญชนะ พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งนคร, ๒๕๔๖, หน้า ๓๐๐.

⁴¹บุญสืบ อินทสาร, คู่มือแปลมงคลทีปนี ภาค ๒ เล่ม ๒(นนทบุรี : เจริญผล ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๗.

หลักสูตร อาจเป็นเพราะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการพิมพ์) สมณุตปาสาทิกา เป็นหลักสูตรที่ใช้ศึกษาในเปรียญธรรม ๖ เปรียญธรรม ๗ และเปรียญธรรม ๘ เนื่องจาก สมณุตปาสาทิกา มีเนื้อหา มาก การเรียนการสอนและการออกข้อสอบบาลีสนามหลวง ระดับเปรียญธรรม ๗ เปรียญธรรม ๘ ในทางปฏิบัติจึงใช้เพียงภาค ๑ เล่มเดียว ถ้าเกินกว่านั้นก็จะไม่เกิน คีต กณฺหาณฺณา หรือการพรรณนาว่าด้วยสังฆาติเสส ๑๓

๔. วิสุทฺธิมคฺค หรือ วิสุทฺธิมคฺคสุตฺตนาถ ปรกณฺวิเลศ. ปกรณฺพิเศษชื่อว่า วิสุทฺธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดียเป็นผู้แต่งขึ้น จากคถาที่ได้รับจากที่ประชุมสงฆ์ในมหาวิหาร กรุงอนูราชบุรี ดังกาทวิป จำนวน ๒ บท เพื่อเป็นการทดสอบความสามารถ เมื่อครั้งเดินทางไปเกาะลังกา เพื่อขอปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ จากภาษาสิงหลมาเป็นภาษามคธ พระพุทธโฆษาจารย์คูบาลีพระไตรปิฎก และอรรถกถาของพระไตรปิฎกแล้ว ได้รวบรวมแต่ปกรณฺ์ชื่อว่า วิสุทฺธิมคฺคขึ้น จนได้รับการยอมรับจากพระสงฆ์ชาว ลังกา และมอบคัมภีร์ทั้งหมดให้กับ พระพุทธโฆษาจารย์ สำหรับวิสุทฺธิมคฺค ^{๔๒} ที่ใช้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี แบ่งเป็น ๓ ภาค ๒๓ ปริเฉท เนื้อหาของคัมภีร์วิสุทฺธิมคฺค เป็นการอธิบาย สីล สมาธิ ปัญญา ตามแนววิสุทฺธิ ๗ คือ การชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ด้วยการบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้นๆ ไปโดยลำดับจนบรรลุจุดหมาย คือพระนิพพาน มี ๗ ชั้น คือ สีลวิสุทฺธิ จิตตวิสุทฺธิ ทิณฺณวิสุทฺธิ กังขาตรณวิสุทฺธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทฺธิ ปฏิพาญาณทัสสนวิสุทฺธิ และญาณทัสสนวิสุทฺธิ ปัจจุบันใช้คัมภีร์วิสุทฺธิมรรคเป็นหลักสูตรการศึกษา ๒ ชั้นคือ เปรียญธรรม ๘ ใช้เป็นแบบเรียนวิชาแปล และเปรียญธรรม ๙ ใช้เป็นหลักสูตรวิชาแต่ง

๕. อภิธมฺมุตฺตสํกฺคหบาลี และอภิธมฺมุตฺตภาววิฎฺฐิกา หรือ อภิธมฺมุตฺตสํกฺคห ปาลิยา สห อภิธมฺมุตฺตภาววินี นาม อภิธมฺมุตฺต สํกฺคหวิฎฺฐิกา เป็นคัมภีร์คู่กัน โดยคัมภีร์อภิธมฺมัตตสํกฺคหบาลี พระอนุรุทธาจารย์ พระเถระรุ่นเดียวกับพระพุทธโฆษาจารย์ได้รจนาย่อความอภิธรรมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกเข้าในหลักใหญ่ ๔ อย่าง คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยหลักปรมัตถ์ ลักษณะของการแต่งมีทั้งคถาและร้อยแก้ว ส่วนอภิธมฺมุตฺตภาววินีฎฺฐิกานั้น พระสุมังคลาจารย์ ศิษย์ของพระทัตตสาร์ ปุคฺคตมหาเถระ แต่งอธิบายความของอภิธมฺมุตฺตสํกฺคหบาลี คัมภีร์ทั้ง ๒ เล่ม ให้เป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทยในชั้นเปรียญธรรม ๙ ชั้นเดียวเท่านั้น

^{๔๒}มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทฺธิมรรค แปลภาค 3 ตอนจบ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง ๒๕๔๘), หน้า ๓๑๑- ๓๑๒.

นอกจากคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาตามที่กล่าวมา ยังมีหนังสืออีกประเภทหนึ่ง ที่มีการนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน คือคัมภีร์โยชนา และคัมภีร์หลักสูตรฉบับที่แปลเป็นภาษาไทย คือ

๑. โยชนา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์ที่ใช้หลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง ใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอนแปลมคธเป็นไทยเปรียญธรรม ถึงเปรียญธรรม ๕ โยชนาเป็นหนังสือที่กองบาลีสนามหลวงอนุญาตให้นำเข้า ไปดูประกอบในขณะที่สอบบาลีสนามหลวงได้ โยชนาที่ใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียน คือ

๑) สมมุตปาสาทิกา นาม วินยตถกถา อตฺถโยชนา (เปรียญธรรม ๖ และเปรียญธรรม ๗)

๒) ปรมคฺคณฺชสา นาม วิสฺสุทฺธิมคฺคณฺณิกา (เปรียญธรรม ๘)

๓) อภิธมฺมตฺถวิภาวินิยา ปญฺจิกา นาม อตฺถโยชนา (เปรียญธรรม ๕)

๒. หนังสือแปลเป็นหนังสือที่แปลหลักสูตรต่าง ๆ จากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย และใช้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนช่วยให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นแนวทางการแปลได้สะดวกชัดเจนหนังสือแปลฉบับมาตรฐานและใช้เป็นคู่มือในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน คือหนังสือที่แปลฉบับของมหาจุฬาราชวิทยาลัย ดำเนินการโดยกองตำรามหาจุฬาราชวิทยาลัย ผู้มีหน้าที่จัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกประเภท และยังมีหนังสือ⁴³ ที่ใช้ประกอบการเรียนอื่นๆ อีก เช่น คู่มือบาลีไวยากรณ์ หลักการสัมพันธไทย หลักการแต่งฉันทภาษามคธ เป็นต้น แต่ไม่ใช่หนังสือประกอบการเรียนที่เป็นมาตรฐานทั่วไป การใช้จึงขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักเรียน ผู้สอนหรือผู้เรียนจะใช้ การศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทย ตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ ใช้หนังสือภาษาบาลีเป็นแบบเรียนจำนวน ๑๑ เล่ม ไม่นับหนังสือประกอบการเรียน เช่น โยชนาและฎีกา การศึกษาภาษาบาลีถือได้ว่าเป็นการรักษาวัฒนธรรมคติดาไล อันทรงไว้ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้คงเป็นมรดกทางศาสนาวัฒนธรรมและวรรณคดี หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรเฉพาะ ใช้กับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเท่านั้น เรียกว่า หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงเนื่องจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะถือเอาการสอบบาลีสนามหลวงเป็นหลัก

สรุปว่า หลักสูตร หมายถึง เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้นที่ ผู้เรียนจะต้องเรียนต้องสอบและแบบเรียนที่ต้องเรียนรู้ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ แผนการเรียนหรือมวลประสบการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่ได้กำหนดและจัดให้กับผู้เรียน เพื่อให้

⁴³บุญสืบ อินทสาร, คู่มือแปลมคธปิณี ภาค ๒ เล่ม ๒, (นนทบุรี : เจริญผล, ๒๕๔๗ก), คำนำ.

ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดการเรียนรู้พัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีคุณภาพในอนาคต

๒.๒.๓ ความสำคัญด้านหลักสูตร

อมรา เล็กเริงสินธุ์⁴⁴ กล่าวว่า ความสำคัญด้านหลักสูตร คือ หลักสูตรเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมาย และเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศเน้นหนักไปทางใด

ธำรง บัวศรี⁴⁵ กล่าวว่า ความสำคัญด้านหลักสูตร ได้แก่

๑. หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ

๒. หลักสูตร คือ สิ่งที่เขาความมุ่งหมาย และนโยบายการศึกษาไปแปลงเป็นการกระทำพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษา

๓. หลักสูตร คือ หัวใจของการศึกษา เพราะถ้าปราศจากหลักสูตรแล้วการศึกษาก็ย่อมดำเนินไปไม่ได้

๔. หลักสูตร เป็นการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เพื่อให้แน่ใจว่าเยาวชนในแต่ละวัย และแต่ละระดับการศึกษา ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน

๕. หลักสูตร เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดมวลประสบการณ์แก่ผู้เรียน

๖. หลักสูตร เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียนว่าจะได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหวังไว้

๗. หลักสูตร เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียน และหวังได้ว่าผู้เรียนแต่ละสาขาแต่ละระดับการศึกษาจะได้รับการศึกษาในแนวเดียวกัน ไม่ว่าในการปฏิบัติผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์แตกต่างกัน

บุศรี สุวรรณโชติ⁴⁶ กล่าวว่า การใช้หลักสูตร คือการที่โรงเรียนดำเนินการเกี่ยวกับการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร การกำหนดยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานการกำหนดผู้รับผิดชอบการใช้หลักสูตร การปฏิบัติตามหลักสูตรและการติดตามประเมินการใช้หลักสูตร

กรมวิชาการ⁴⁷ กล่าวว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้หลักสูตรที่ใช้อยู่เดิม โดยประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ และเริ่มใช้หลักสูตรกับโรงเรียน

⁴⁴อมรา เล็กเริงสินธุ์, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕-๒๐.

⁴⁵ธำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัช, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

⁴⁶บุศรี สุวรรณโชติ, หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : ทิพช้างเอื้อม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๐.

แกนนำและโรงเรียนนำร่อง การใช้หลักสูตรในปีการศึกษา ๒๕๔๕ ในระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เป็นครั้งแรก และจะดำเนินการใช้หลักสูตรพร้อมกันทุกโรงเรียนในปีการศึกษา ๒๕๔๖ โดยกำหนดหลักของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ดังนี้

๑. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
๒. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค ละเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
๓. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนา การเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
๔. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่น ทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
๕. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาในทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกเป้าหมายสามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

สรุปว่า ความสำคัญด้านหลักสูตรคือ หลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ ให้ความรู้ทักษะความสามารถ ตลอดจนพัฒนาส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนที่เหมาะสมและเป็นไปตามจุดหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒.๒.๔ องค์ประกอบด้านหลักสูตร

องค์ประกอบด้านหลักสูตรสามารถทำให้มองเห็นโครงสร้างของหลักสูตรได้ทั้งระบบ เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงองค์ประกอบด้านหลักสูตรไว้ ดังนี้

อมรา เล็กเรณิษฐ์⁴⁸ กล่าวว่าองค์ประกอบด้านหลักสูตรพื้นฐาน มี ๔ ส่วน ได้แก่

๑. จุดมุ่งหมาย (Objective) เป็นทิศทางของการจัดการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ทราบว่า จะพัฒนาผู้เรียน ไปลักษณะใดจะดำเนินการแก้ปัญหาและสนองความต้องการของสังคมและผู้เรียนได้อย่างไร

⁴⁷กรมวิชาการ, *ครูผู้เปลี่ยนโฉมการเรียนรู้*, เอกสารลำดับที่ ๒, ชุดนวัตกรรมช่วยการเรียนรู้การสอน (กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

⁴⁸อมรา เล็กเรณิษฐ์, *หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

๒. เนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้ (Content) เป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เนื้อหาที่สมบูรณ์จะผนวกความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ทักษะคติ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทั้งเรียนรู้ พัฒนานิสัย ระบบความคิด และการกระทำที่เหมาะสม

๓. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation) เป็นองค์ประกอบส่วนที่สามที่จะทำให้หลักสูตรกลายเป็นการปฏิบัติมากขึ้น การนำหลักสูตรไปใช้รวมถึงกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง แต่กิจกรรมที่สำคัญที่สุดได้แก่ การเรียนการสอน ผู้สอนจึงมีบทบาทที่สำคัญในการใช้หลักสูตร ถ้าผู้สอนศึกษาหลักสูตรจนเข้าใจถ่องแท้สามารถนำไปใช้ได้ ย่อมจะทำให้หลักสูตรเกิดสัมฤทธิ์ผลได้

๔. การประเมินผล (Evaluation) เป็นองค์ประกอบสุดท้าย หลังจากที้นำหลักสูตรไปใช้แล้วจะต้องมีการประเมินผลว่า การนำหลักสูตรไปใช้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ธำรง บัวศรี^{๔๙} กล่าวว่า องค์ประกอบด้านหลักสูตร ได้แก่

๑. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (Education Goals and Policies) หมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

๒. จุดหมายด้านหลักสูตร (Curriculum Aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรแล้ว

๓. รูปแบบและโครงสร้างด้านหลักสูตร (Types and Structures) หมายถึง ลักษณะและแผนที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์

๔. จุดประสงค์ของวิชา (Subject Objectives) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดขึ้น กับผู้เรียนหลังจากได้เรียนวิชานั้นๆ ไปแล้ว

๕. เนื้อหา (Content) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นแล้ว

๖. จุดประสงค์การเรียนรู้ (Instructional Objective) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้ทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้ตามเนื้อหาที่กำหนด

๗. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies) หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้

๘. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร

^{๔๙} ธำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัช, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

๕. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (Curriculum Materials and Instruction media) เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาเทคโนโลยี และอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน
กรมวิชาการ⁵⁰ กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วยสาระสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้

๑. หลักการ เป็นทิศทางหรือแนวทางที่จะบอกหรือนำไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
๒. จุดหมาย เป็นความต้องการของการจัดการศึกษา หรือของสังคมที่จะให้ผู้เรียนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
๓. โครงสร้าง เป็นส่วนกำหนดกลุ่มวิชาการต่าง ๆ ในหลักสูตร มีทั้งบังคับและส่วนที่ให้เลือกเรียนได้ตามความถนัดและความสนใจ
๔. จุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นข้อกำหนดเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะหรือทัศนคติแต่ละรายวิชา
๕. เนื้อหาของรายวิชาเป็นข้อกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์ต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้
๖. สื่อการเรียนเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากขึ้น
๗. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการจัดกิจกรรมหรือกำหนดวิธีสอนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ให้นักเรียนรู้จักคิด รู้จักทำและรู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ
๘. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบนักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจ และความสามารถตาม จุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่สิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่

สรุปได้ว่า องค์ประกอบด้านหลักสูตรที่สำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายด้านหลักสูตร โครงสร้างด้านหลักสูตร เนื้อหาสาระด้านหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล หลักสูตรที่ดีควรมีความสอดคล้องกับสภาพทางสังคม และสิ่งแวดล้อม มีความเหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนและมีความยืดหยุ่นสามารถนำไปใช้ได้สะดวก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ด้านหลักสูตร หมายถึง เนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้นที่ผู้เรียนต้องเรียนต้องสอบ แบบเรียนที่ต้องเรียนรู้ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ เป็นหลักสูตรเฉพาะสำหรับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เรียกว่า หลักสูตรประโยคบาลี

⁵⁰ กรมวิชาการ , แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา , (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา , ๒๕๔๗), หน้า ๔.

สนามหลวง แผนการเรียนหรือมวลประสบการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนที่ได้กำหนดและจัดให้กับผู้เรียน ปัจจุบันสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๑๐ จัดการเรียนการสอนเนื้อหาในรายวิชาแต่ละชั้นไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียน เป็นหลักสูตรเฉพาะที่ใช้เหมือนกันทั่วประเทศ ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดแผนการสอนและมวลประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์ ให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพในอนาคต มีความสอดคล้องกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับผู้เรียน และผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับผู้สอน

๒.๓.๑ ความหมายด้านผู้สอน

สมชาย ไมตรี⁵¹ กล่าวว่า ผู้สอน หมายถึง พระภิกษุและสามเณรผู้ทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา มีองค์กำหนดว่า ต้องเป็นมหาเปรียญ มีวุฒิจบเปรียญธรรม ๓ ขึ้นไป และต้องผ่านการอบรมหลักสูตรการฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของกองบาลีสนามหลวง การเป็นผู้สอนนั้นสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาต้องทำเรื่องนำเสนอเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้นถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเสนอแต่งตั้ง เมื่อเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งก็เป็นผู้สอนได้ สำหรับสำนักเรียนส่วนกลางคือสำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร ผู้สอนจะมีวุฒิเปรียญสูง เนื่องจากมีพระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญอยู่มากสามารถคัดเลือกได้ แต่ในส่วนภูมิภาค คือสำนักศาสนศึกษาในต่างจังหวัด บางสำนักขาดผู้สอนบางสำนักต้องใช้ระบบพี่สอนน้อง คือ พระภิกษุสามเณรที่กำลังเรียนเปรียญธรรม ๓ ต้องเป็นผู้สอน ประโยค ๑-๒ ด้วย เมื่อพิจารณาจากลักษณะการเรียนการสอน ที่ผู้สอนทำหน้าที่ควบคุมการแปลเพียงอย่างเดียว ผู้สอนไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะในการสอนมาก แต่ความเป็นจริงความรู้และทักษะการสอนของผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพมากขึ้น

⁵¹ สมชาย ไมตรี , การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี , (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖.

อาภรณ์ ใจเที่ยง⁵² กล่าวว่า ผู้สอนหรือครู หมายถึง บุคลากรวิชาชีพผู้ทำหน้าที่สอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพและความสามารถของผู้สอน มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดีและรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม , และวลัยพร ศิริภิรมย์⁵³ กล่าวว่า ผู้สอน ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง พระภิกษุและสามเณรเปรียญตั้งแต่เปรียญธรรม ๑ ขึ้นไป ต้องผ่านการอบรมตามหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง การจะเป็นผู้สอนในสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้ ท่านเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาทำเรื่องเสนอขอแต่งตั้งทั้งครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ผ่านเจ้าคณะผู้ปกครองตามลำดับชั้นจนถึงเจ้าคณะจังหวัด เมื่อท่านเจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งก็เป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีได้ ดังนั้น ผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑. ต้องเป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม ๑ ขึ้นไป

๒. ต้องผ่านการอบรมหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของกองบาลีสนามหลวง

๓. ต้องได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยเจ้าคณะจังหวัด

ทิสนา แคมมณี⁵⁴ กล่าวว่า ผู้สอนหมายถึง บุคคลผู้มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนหลายประการ คือ มีความรู้ความเข้าใจในสาระที่สอน ความสามารถในการสอน ความตั้งใจสอน เจตคติต่อการสอน ความรู้สึกต่อตัวผู้เรียน สภาพจิตใจของผู้สอนแรงจูงใจในการสอน สุขภาพของผู้สอน ความพร้อมของผู้สอน บุคลิกลักษณะของผู้สอนสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการจัดการเรียนการสอน และต่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอน ส่งผลถึงกระบวนการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน

⁵²อาภรณ์ ใจเที่ยง, **หลักการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนคร , ๒๕๔๐), หน้า ๔.

⁵³นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม ,และวลัยพร ศิริภิรมย์ , **แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒** , (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้. ๒๕๔๒) , หน้า ๑๔.

⁵⁴ทิสนา แคมมณี , **ศาสตร์การสอน** , (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๕) , หน้า ๑๗.

กระทรวงศึกษาธิการ⁵⁵ กล่าวว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ. ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ บัญญัติไว้ว่า ผู้สอน หมายถึง ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ครู หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน คณาจารย์ หมายความว่า บุคลากรที่ทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัย ในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี⁵⁶ กล่าวว่า ครูผู้สอน หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและบุคลิกภาพดี มีการปรับปรุงเทคนิคและวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา วัตถุประสงค์ของบทเรียนตลอดจนตัวของผู้เรียนเอง

ซูเกียติ โพรหมัน⁵⁷ กล่าวว่า ผู้สอน หมายถึง ผู้ทำหน้าที่สอนต้องมีบุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกาย และความคิดที่ดี เช่น มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพมีร่างกายที่แข็งแรงการแต่งกายสุภาพเรียบร้อย เป็นคนมีเหตุมีผลและมีกิริยาท่าทางที่เหมาะสมและผู้สอนยังต้องมีสมรรถภาพในด้านวิชาชีพ ได้แก่ ความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนได้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนและเข้าใจหลักสูตรเป็นอย่างดี

สรุปว่า ผู้สอน หมายถึง ทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการจัดการเรียนการสอนเป็นผู้มีส่วนสร้างบรรยากาศการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ พระภิกษุและสามเณรเปรียญ ตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ขึ้นไป ผู้สอนต้องผ่านการอบรมด้านหลักสูตร ฝึกหัดครูสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง และได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จากท่านเจ้าคณะจังหวัด

๒.๓.๒ ลักษณะของผู้สอนที่ดี

⁵⁵ กระทรวงศึกษาธิการ , ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒ (กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

⁵⁶ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, หลักการสอน, (ลพบุรี : คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี , ๒๕๔๗), หน้า ๘.

⁵⁷ ซูเกียติ โพรหมัน , นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา , (ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี , ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

ทิสนา แคมมณี⁵⁸ กล่าวว่า ลักษณะของผู้สอนที่ดี คือ

๑. ไม่แสดงความก้าวร้าวต่อผู้เรียน
๒. มีทักษะในการใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย ให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้เรียนในการพิจารณา
๓. ยอมรับผู้เรียนอย่างแท้จริง
๔. เข้าใจพฤติกรรมของผู้เรียน
๕. มีความจริงใจต่อผู้เรียน
๖. มีอารมณ์ขัน มีอารมณ์ดี มองผู้เรียนและสิ่งต่างๆ ในแง่ดี
๗. เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

ชาญชัย อจินตมาจาร⁵⁹ กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีควรมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑. พอใจในการสอน ชอบสมาคมและชอบทำงานร่วมกับผู้เรียน
๒. มีความรู้เพียงพอเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปและธรรมชาติของผู้เรียน
๓. เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการศึกษา ซึ่งคนมีส่วนร่วมและพยายามปฏิบัติงานเพื่อผลสำเร็จด้วยวัตถุประสงค์นั้น ๆ
๔. รู้วิธีแนะแนวทางในการเรียน มีความรู้ความสามารถที่จะใช้วิธีสอนต่างๆ ให้ได้ผลดี
๕. มีความรู้ดีเป็นพิเศษในวิชาที่ตนรับผิดชอบสอน
๖. สามารถสร้างบรรยากาศที่ในห้องเรียน ผู้สอนและผู้เรียนยกย่องนับถือกัน
๗. เป็นผู้แสวงหาความเจริญในด้านงานอาชีพใฝ่ตนแสวงหาวิธีที่จะปรับปรุงตน เพื่อให้เกิดความชำนาญและมีประสิทธิภาพในงานของตนอย่างรอบคอบ และให้ความร่วมมือกับเพื่อนผู้สอนด้วยกัน

พระมหาดิศร อธิสโร⁶⁰ กล่าวว่า พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานแก่ครูอาวุโสในโอกาสที่เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเข็มเครื่องหมาย เชิดชูเกียรติมีข้อความที่เกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีไว้ตอนหนึ่งว่า ครูที่แท้นั้น ต้องเป็นผู้กระทำแต่ความดี คือ

๑. ต้องหมั่นขยันและอดสาหะพากเพียร

⁵⁸ทิสนา แคมมณี, บทบาทของครูและผู้เรียนในการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตาม โมเดลชิปปา (CIPPA MODEL), วารสารวิชาการ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

⁵⁹ชาญชัย อจินตมาจาร, สอดคล้องเทคนิคสู่ครูมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๕-๒๐๐.

⁶⁰พระมหาดิศร อธิสโร, คุณธรรมสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), ปกหลัง.

๒. ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ

๓. ต้องหนักแน่น อดกลั้นและอดทน

๔. ต้องรักษาวินัย สำรวมระวังความประพฤติของตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอันดีงาม

๕. ต้องปลื้มใจปลื้มใจออกจากความสบายและความสนุกรื่นเริง ที่ไม่ควรแก่เกียรติภูมิ

๖. ต้องตั้งใจให้มั่นคงและแน่วแน่

๗. ต้องซื่อสัตย์รักษาความจริงใจ

๘. ต้องเมตตาหวังดี

๙. ต้องวางใจเป็นกลางไม่ปล่อยไปตามอำนาจคติ และ

๑๐. ต้องอบรมปัญญาให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้นทั้งในด้านวิทยาการความรู้ในเหตุผล

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ^{๖๑} กล่าวว่า ลักษณะของผู้สอนหรือครูดีตามแนวความคิดทางศาสนา สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. ปิโย น่ารัก คือมีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขาเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึบทนเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

๒. ครุ น่าเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

๓. ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอย่อย่างและลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

๔. วตฺตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วณนกุขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อบ่นหาย ไม่เสียอารมณ์

๖. คมฺภีรญฺจ ถัด กตฺตา แดงเรื่องกล้าได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฺฐานเณ นิโยชเย ไม่ชักนำไปในอฐาน คือ ไม่ชักนำไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหล

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) ^{๖๒} กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีต้องประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑. มีความรู้ดี ๒. มีการสอนดี ๓. มีการปกครองดี และ ๔. มีความประพฤติดี และ

^{๖๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร :การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๖๓.

ผู้สอนที่ดีจึงต้องประกอบด้วย ๓ ส , ๔ เต็ม ดังนี้ ๑. สุวิชาโน มีความรู้ดี ๒. สุสาสโน สอนดี มีเทคนิค ตั้งใจสอน ๓. สุปฏิปन्नโน มีความประพฤติดี และ ๑. สอนให้เต็มหลักสูตร ๒. สอนให้เต็มเวลา ๓. สอนด้วยความเต็มใจ และ ๔ สอนเต็มความสามารถ

ลัดดาวรรณ ศรีบัณฑิต และคณะ⁶³ กล่าวว่า ลักษณะของผู้สอนหรือครูที่ดีมีลักษณะสำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ส่งเสริมให้กำลังใจ ยกย่องชมเชยผู้เรียน
๒. เมตตากรุณา
๓. การสอนดี
๔. ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้เรียน
๕. มีเหตุผลเป็นประชาธิปไตย
๖. มีความยุติธรรม ซื่อตรง
๗. ให้ความอุปการะผู้เรียน
๘. บุคลิกภาพดี
๙. มีสัมพันธภาพอันดีกับผู้เรียน

สรุปว่า ลักษณะที่ดีของผู้สอน ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพของผู้สอนเป็นลักษณะของผู้สอนที่แสดงออกให้ผู้อื่นได้รู้ได้เห็น เป็นสิ่งที่ผู้สอนแสดงออกหรือปฏิบัติแล้วเป็นที่ยอมรับและยกย่องของสังคม เป็นลักษณะของผู้สอนที่เป็นวัฒนธรรมอันดีงาม เพราะเป็นผู้สอนที่มีความรู้ดี สามารถอธิบายข้อธรรมได้โดยละเอียด ทั้งโดยอรรถและพยัญชนะเป็นผู้สอนที่มีการสอนดี จัดเตรียมกระบวนการต่าง ๆ ของการเรียนการสอนครบถ้วนเป็นผู้สอนที่เป็น นักปกครองที่ดี ไม่มีอคติสนใจดูแลผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน มีเหตุผลเป็นประชาธิปไตย มีความเมตตา กรุณา ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้เรียน มีความยุติธรรม ซื่อตรง มีสัมพันธภาพอันดีกับผู้เรียน เป็นผู้สอนที่มีความประพฤติดี ซื่อมั่นในตนเอง สำนวน น่าศรัทธา น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ รู้จักพูดให้ได้ผล อดทนต่อถ้อยคำ แดงเรื่องถ้อยคำได้ ไม่ชักนำในอฐาน (ทางแห่งความเสื่อมเสีย/เรื่องเหลวไหล) สอนให้ด้วยความเต็มใจ สอนให้เต็มหลักสูตร สอนให้เต็มเวลา สอนให้เต็มความสามารถ

๒.๓.๓ บทบาทของผู้สอน

ทิตนา แคมมณี⁶⁴ กล่าวว่า บทบาทของผู้สอน คือ

⁶² พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปยุตฺโต), หลักการสอนทั่วไป ; อบรมบาลีก่อนสอบคณะสงฆ์ภาค ๔ ปีที่ ๔, (ปทุมธานี : สื่อตะวัน, ๒๕๔๘), หน้า ๙๑.

⁶³ ลัดดาวรรณ ศรีบัณฑิต และคณะ, คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครู, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓, http://๒๐๒.๑๔๓.๑๔๖/E-learning/moral/title_๓.doc.

๑. การเตรียมการสอน โดยศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจศึกษาหาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย วางแผนการสอน จัดเตรียมสื่อและวัสดุการเรียนการสอน
๒. การสอน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่เตรียมไว้ โดยมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานการณ์ที่เป็นจริง ดูแลให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ กระตุ้นผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่ สังเกตและบันทึกพฤติกรรม และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน เหตุการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้น ขณะทำกิจกรรมให้คำแนะนำและข้อมูลต่างๆ แก่ผู้เรียนตามความจำเป็น บันทึกปัญหา และข้อขัดข้องในการดำเนินกิจกรรม เพื่อการปรับปรุงกิจกรรมใหม่ขึ้น ให้การเสริมแรงผู้เรียนตามความเหมาะสม ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ข้อมูลเนื้อหาความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม ให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และให้ข้อเสนอแนะตามความเหมาะสม

กรมวิชาการ⁶⁵ กล่าวว่า บทบาทของผู้สอน มีดังนี้

๑. ปรับเปลี่ยนแนวคิดให้เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาวิสัยในตนเอง
๒. พัฒนาตนเองเสมอให้มีความรู้ และความสามารถในการปลูกฝังค่านิยมที่ดี และจริยธรรมให้ผู้เรียน ให้ความรักความเมตตาต่อผู้เรียน
๓. ออกแบบการจัดการเรียนรู้และการวัดประเมินผลตามสภาพจริง
๔. ทำวิจัยในชั้นเรียนควบคู่กับการเรียนการสอนนำผลมาพัฒนาปรับปรุง
๕. สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาทของผู้เรียน
๖. ช่วยให้ผู้เรียนยอมรับและพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจตนเอง ยอมรับความรู้สึกลึกซึ้งของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าเป็นคนมีคุณค่า
๗. ให้คำปรึกษาในด้านการเรียน การวางแผนชีวิต และแนวทางการพัฒนาตนเองสู่อาชีพ ช่วยให้ผู้เรียนตั้งจุดหมายในชีวิตตามสภาพความเป็นจริงที่เป็นไปได้
๘. ช่วยให้ผู้เรียนมีวุฒิภาวะ รู้จักข้อดีข้อเสียของตนเอง
๙. กระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าเผชิญปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ

⁶⁴ ทิศนา ขัมมณี, บทบาทของครูและผู้เรียนในการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามโมเดลชิปปา (CIPPA MODEL), วารสารวิชาการ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔- ๒๗.

⁶⁵ กรมวิชาการ , การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด , แนวทางสู่การปฏิบัติ , (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์กลางคปรว, ๒๕๔๓ก), หน้า ๖๖.

๑๐. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจลีลาการเรียนรู้ของตนเอง เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และรู้วิธีการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ

๑๑. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองประเมินตนเอง และทบทวนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

๑๒. เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน เพื่อนครู และบุคลากรในโรงเรียน

ชาญชัย อาจินสมาจาร^{๖๖} กล่าวว่า บทบาทของผู้สอน ผู้สอนมีหลายบทบาท กิจกรรมการสอนส่วนใหญ่ของผู้สอนสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท เพื่อนำมาซึ่งการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ในพฤติกรรมของผู้เรียน และสนับสนุนพัฒนาการของผู้เรียน คือ

๑. ผู้เชี่ยวชาญการเรียนการสอน เป็นบทบาทแรกที่เด่นที่สุดของผู้สอนเป็นบุคคลที่วางแผน และประเมินการเรียนรู้ ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่สอน วัสดุการสอนที่ใช้วิธีที่ดีที่สุดในการสอน เนื้อหาที่เลือกสอน และวิธีประเมินการเรียนรู้ และความคาดหวังของนักเรียนที่จะได้รับคำตอบ ไม่เพียงแต่ในรายวิชาที่สอนเท่านั้น

๒. ผู้จัดการงานสำคัญที่สองของผู้สอนคือการทำสิ่งแวดล้อมให้เป็นระเบียบเป็นโครงสร้างสิ่งที่มีอยู่ในบทบาท คือการตัดสินใจและกระทำทั้งหมดที่จะเป็น เพื่อรักษาความเป็นระเบียบ ในห้องเรียน ผู้สอนต้องจัดและดำเนินงานธุรการเป็นจำนวนมาก มีงานเอกสารแบบทดสอบสถิติต่าง ๆ

๓. ผู้ให้คำปรึกษา งานขั้นที่สามของผู้สอน คือ ต้องพร้อมที่จะตอบสนอง เมื่อเป็นปัญหาพฤติกรรม ต้องเตรียมความพร้อมในการช่วยเหลือผู้เรียนและผู้ปกครองผู้สอนทำงานกับคนคือผู้เรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหาร เพื่อนร่วมงาน จึงต้องมีทักษะ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และเตรียมความพร้อมจะสื่อความหมาย และทำงานกับคนเหล่านี้เป็นประจำวัน บางครั้งภายใต้เหตุการณ์ที่ไม่น่ารื่นรมย์

อรนุช โพชนุกูล^{๖๗} กล่าวว่า หน้าที่และบทบาทของผู้สอนควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. เป็นผู้มีความรู้สูง รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักวิจัย และสรรหาความรู้ความชำนาญใหม่ๆ

๒. เป็นผู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาและเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ

๓. เป็นผู้ที่มีความเป็นสหวิทยาการ รอบรู้วิทยาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่สอน

^{๖๖}ชาญชัย อาจินสมาจาร, **สุดยอดเทคนิคสู่ครูมืออาชีพ**, (กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์ , ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๖๗}อรนุช โพชนุกูล, **ครูกับหน้าที่บทบาทใหม่ที่เปลี่ยนไป**, วารสารวิชาการ, ๒๕๔๕, หน้า ๔๓.

๔. เป็นผู้มีความรู้ด้านวิชาการที่หลากหลาย และ ได้มาตรฐาน
๕. เป็นผู้ที่มีความสามารถใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเต็มที่
๖. เป็นผู้ที่สามารถสื่อสารได้ อย่างน้อย ๒ ภาษา โดยเฉพาะภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๗. เป็นผู้ที่มีใจรักที่จะเป็นผู้สอน มีจรรยาบรรณ และเป็นแบบอย่างของคนรุ่นใหม่
๘. เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับและธรรมที่หลากหลายได้ผู้สอน เป็นกลจักรสำคัญในการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาการศึกษาการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีขึ้นที่สำนักเรียน หรือสำนักศาสนศึกษา ในห้องเรียนทุกระดับชั้น และทุกประเภท ถึงเวลาแล้วที่ผู้สอนจะปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี^{๖๘} กล่าวว่า ผู้สอนควรมีบทบาท ดังนี้

๑. ศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจและปรับเนื้อหา กระบวนการและทฤษฎีการสอนให้เข้ากับสภาพที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
๒. วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง
๓. กำหนดกิจกรรมและวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้า และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ สื่อต่างๆ
๔. จัดกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างหลากหลายเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น และปัจจัยพื้นฐานของโรงเรียน
๕. ลดบทบาทของผู้สอนเป็นผู้กำกับหรือผู้จัดการ เพื่อสนับสนุน สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความสุข กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและแสวงหาความรู้ โดยการใช้คำถามนำ
๖. วัดและประเมินผลผู้เรียนอย่างเป็นระบบตามสภาพจริง เพื่อเป็นข้อมูลของผู้เรียนรายบุคคลและเป็นข้อมูลเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี)^{๖๙} กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้สอน มีดังนี้

๑. ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของผู้สอนรักษารายบรรณมารยาทและวินัยของผู้สอน
๒. ดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

^{๖๘}มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, หลักการสอน, (ลพบุรี : คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑.

^{๖๙}พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี), การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีให้มีคุณภาพ, ที่ระลึกรับพระราชทานสมณศักดิ์ที่พระอมรเมธี (สุนทร สุนทรเมธี) , (กรุงเทพมหานคร : สัปดาห์วัน. ๒๕๔๗) , หน้า ๓๗.

๓. พัฒนาตนเองตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ((ฉบับที่ ๒)พ.ศ.๒๕๔๕
๔. ศึกษาและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของสำนักศาสนศึกษา
๕. อบรมสั่งสอนและเผยแพร่ความรู้ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรมให้กับผู้เรียนในเรื่องการรักษาความสะอาด ความสุภาพเรียบร้อย ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความรับผิดชอบ
๖. ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะเอาใจใส่ปฏิบัติงานตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายสม่ำเสมอ
๗. ปรับปรุงพัฒนางานในหน้าที่ของตน ที่ได้รับมอบหมายเต็มความสามารถเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา การศึกษาที่เป็นผลดีต่อสำนักศาสนศึกษาและชุมชน
๘. สรุปรายงานผลและเผยแพร่ผลงานของตนเอง ผู้เรียนและงานส่วนรวมให้ผู้บริหารและชุมชนได้รับทราบ เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องอันจะนำไปสู่การร่วมพัฒนสำนักศาสนศึกษาอย่างสร้างสรรค์

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน)⁷⁰ กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีควรมีบทบาท ดังต่อไปนี้

๑. ผู้สอนต้องมีการสอนดี คือ
 - ๑) ต้องเตรียมการสอนมาดี
 - ๒) ต้องเตรียมกระบวนการต่าง ๆ ของการเรียนการสอนมาเรียบร้อย
 - ๓) ต้องมีการเข้าใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน
 - ๔) ต้องให้ผู้เรียนได้แสดงออกให้มากที่สุด
 - ๕) ต้องให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๖ ให้มากที่สุด
 - ๖) ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบอยู่ตลอดเวลาที่ทำการสอน
๒. ผู้สอนต้องยึดหลักการสอนที่ดี คือ
 - ๑) สอนจากเรื่องง่าย ๆ ไปหาเรื่องยาก ๆ
 - ๒) สอนจากสิ่งที่ผู้เรียนรู้มาแล้ว ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้
 - ๓) สอนจาก (รูป) สิ่งที่มีตัวตน ไปหา (อรูป) สิ่งที่ไม่มีตัวตน
 - ๔) สอนให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยตัวเอง
 - ๕) สอนจากส่วนปลีกย่อยไปหาส่วนรวม

⁷⁰พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) , หลักการสอนทั่วไป, อบรมบาลีก่อนสอบคณะสงฆ์ภาค ๔ ปีที่ ๔, (ปฐมธานี : สื่อตะวัน, ๒๕๔๘), หน้า ๙๑.

๖) สอนโดยวิธีครอบงำให้น้อยที่สุด

๗) สอนให้ผู้เรียนค้นคิดพิจารณาหาเหตุผลได้ด้วยตนเอง

๓. ผู้สอนต้องมีการปกครองดี คือ

๑) ไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติ ๔ ประการ

๒) ให้ความสนใจแก่ผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน

๓) ใช้หลักปกครองแบบสรวน้ำ ด้นขอ กอไผ่

๔) ใช้หลักการปกครองแบบยุทธวิธีคือ กำราบคนที่ควรกำราบ ยกย่องคนที่ควรยกย่อง

๓.๕ หมั่นเอาใจใส่ดูแลผู้เรียนทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน

สรุปว่า บทบาทของผู้สอน ได้แก่ ภาระหน้าที่ที่ผู้สอนต้องแสดงไปตามบทบาทหรือหน้าที่ของตน บทบาทของความเป็นผู้สอน ต้องทำหน้าที่สอน เตรียมการสอน ต้องยึดหลักการสอนที่ดี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ทรงคุณภาพ ในบทบาทของนักปกครอง ผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีระเบียบวินัย และผู้สอนต้องปกครองศิษย์ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและเป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ

๒.๓.๔ บุคลิกภาพของผู้สอน

บุคลิกภาพ เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนทุกคนต้องมี และต้องสร้างขึ้นให้เป็นรูปธรรม ให้เกิดการยอมรับและศรัทธาจากผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในชีพ ดังนั้นผู้สอนต้องมีคุณลักษณะบุคลิกภาพ ตามภาพ

คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ

๑ ๒

คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพทั่วไป คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงาน

๒

แผนภูมิที่ ๒.๑ ภาพแสดงคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ

อารี พันธมณี^{๗๑} กล่าวว่า บุคลิกภาพของผู้สอนที่ดี หมายถึง สภาพนิสัยเฉพาะของผู้สอนที่แสดงออกทางพฤติกรรมของผู้สอนเอง คือ ยิ้ม สดชื่น และสดใส อารมณ์คงที่ สนุกกับการทำงาน หรือการสอน จริงใจ และเป็นกันเอง

^{๗๑}อารี พันธมณี, จิตวิทยาการเรียนการสอน, ดีพิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : เลฟแอนดัลลิฟเพรส , ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๕.

ปรีชา จันทะสินธุ์⁷² (๒๕๔๖, หน้า ๘) กล่าวว่า บุคลิกภาพของผู้สอนที่ดี คือ ผู้สอนมีบุคลิกลักษณะท่าทางสง่างาม มีสุขภาพอนามัยดี สดชื่นและสดใส มีลักษณะนิสัยที่ดีเป็นตัวอย่างของความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบของผู้เรียน บุคลิกภาพของผู้สอน รูปร่าง หน้าตา การแต่งกาย สีหน้าท่าทาง น้ำเสียง การใช้คำพูด อารมณ์ขันและบทบาท ในฐานะผู้นำของผู้สอน พฤติกรรมเป็นผู้สอนที่แสดงออก ความคาดหวังที่ผู้สอนตั้งไว้ มีผลต่อการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนหรือระหว่างผู้เรียนด้วยกันเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนด้วย

ดิเรก เนียมคำ⁷³ กล่าวว่า บุคลิกภาพที่ดีในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ดังนี้ ๑. มีสุขภาพกายสุขภาพใจดีและสมบูรณ์ ๒. มองโลกในแง่ดีเสมอ และ ๓. เป็นคนทันโลกทันเหตุการณ์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)⁷⁴ กล่าวว่า บุคลิกภาพและกิริยาท่าทางของผู้สอนต้ององอาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง รูปร่างเล็กใหญ่ไม่สำคัญเพราะเป็นรูปธรรมนามธรรม สิ่งที่ส่งเสริมบุคลิกภาพได้ คือ การนุ่งห่มเรียบร้อยเป็นปริณทล การแสดงความยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงถึงความเต็มใจสอน ความเป็นกันเอง คำพูดมีน้ำหนัก และเชื่อมั่น ตลอดทั้งกิริยาและท่าทาง การยืน การเดิน การนั่ง มีความเหมาะสม ผู้สอน ผู้มีกิริยาและบุคลิกลักษณะท่าทางดี จะเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจและเต็มใจเรียนด้วย

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปบุโน)⁷⁵ กล่าวว่า ผู้สอนพระปริยัติธรรมควรมีความประพฤติ คือ

๑. สมบูรณ์ด้วยศีลและอาจารย์
๒. เครื่องนุ่งห่มสะอาด สีสีกลมกลืนกัน ไม่มีกลิ่นเหม็น และนุ่งห่มเป็นปริณทล
๓. หนวด เครา เล็บมือ เล็บเท้า โกนและตัดเรียบร้อย
๔. มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ตระหนี่
๕. วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคลในทุกสถานกาล

⁷²ปรีชา จันทะสินธุ์ , การปฏิบัติงานวิชาการของโรงเรียนแม่เจดีย์วิทยาคมจังหวัดเชียงใหม่ , (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

⁷³ดิเรก เนียมคำ, ความต้องการและวิธีการพัฒนาการสอนของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

⁷⁴พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **หลักการสอนทั่วไป** ; อบรมบาลีก่อนสอบ คณะสงฆ์ภาค ๔ ปีที่ ๔. (ปทุมธานี : สือตะวัน, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗-๕๘.

⁷⁵พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปบุโน), **หลักการสอนทั่วไป** ; อบรมบาลีก่อนสอบคณะสงฆ์ภาค ๔ ปีที่ ๔, (ปทุมธานี : สือตะวัน, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒.

ดูบริน (Dubrin)⁷⁶ กล่าวว่า

๑. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพทั่วไป (General Personality Traits) บุคลิกภาพทั่วไปเป็นคุณลักษณะซึ่งสามารถสังเกตได้ทั้งภายในและภายนอก คุณลักษณะทั่วไปจะสัมพันธ์กับความสำเร็จและความพอใจทั้งชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัว ดังนี้

- ๑) ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Confidence)
- ๒) การสร้างความไว้วางใจได้ (Trustworthiness) ลักษณะเด่น (Dominance)
- ๓) เป็นคนกล้าแสดงออกต่อบุคคลอื่น (Extroversion)
- ๔) การเป็นคนมีการแสดงออกที่เหมาะสม (Assertiveness)
- ๕) ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability)
- ๖) ความกระตือรือร้น (Enthusiasm)
- ๗) การมีอารมณ์ขัน (Sense of Humor)
- ๘) ความเป็นคนดูอ่อนหรือมีความเอื้ออารี (Warmth)
- ๙) มีความอดทนสูงต่อความตึงเครียด (High Tolerance For Frustration)
- ๑๐) การรู้จักตนเองและมีวัตถุประสงค์ในการทำงาน (Self-Awareness And Self - Objectivity)

๒. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงาน (Task - Related Personality) (Dubrin)

⁷⁷บุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงาน เป็นคุณลักษณะ ด้านบุคลิกภาพที่แน่นอนก่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ดังนี้

- ๑) มีความคิดริเริ่ม (Initiative)
- ๒) มีความเข้าใจอารมณ์และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Sensitivity To Others And Empathy)
- ๓) ความสามารถในการยืดหยุ่นได้ และความสามารถในการปรับตัว (Flexibility and Adaptability)
- ๔) สภาพการควบคุมภายในตน (Internal Locus of Control)
- ๕) ความกล้าหาญ (Courage)
- ๖) ความสามารถกลับคืนสู่สภาพเดิม (Resiliency)

⁷⁶DuBrin J Andrew, **Leadership research finding, practice, & skill.** Houghton Mifflin Company, ๑๙๙๘, p 26.

⁷⁷DuBrin J Andrew, **Leadership research finding, practice, & skill.** Houghton Mifflin Company, ๑๙๙๘, p 33.

สรุปว่า บุคลิกภาพผู้สอน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนทุกคนต้องมีและต้องสร้างขึ้นให้เป็นรูปธรรมให้ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในอาชีพ ผู้สอนต้องมีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่ อดทน เชื่อมั่นในตนเอง สดใส ร่าเริง แสดงถึงความเต็มใจสอน เป็นกันเองกับผู้เรียน ผู้สอนต้องมีวิธีการพูดหรือคำพูดมีน้ำหนักและเชื่อมั่นได้ ผู้สอนต้องมีกิริยาท่าทาง การยืน การเดิน การนั่งงามสง่า ผู้สอนต้องสมบูรณ์ด้วยศีลและอาจารย์ผู้สอนต้องมีเครื่องนุ่งห่มสะอาด สีสีกลมกลืนไม่มีกลิ่นเหม็น ผู้สอนต้องนุ่งห่มเป็นปริมณฑล หนวด เครา เล็บมือ เล็บเท้า โกน-ตัดเรียบร้อย ผู้สอนต้องมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อ ไม่ตระหนี่ วางตัวเหมาะสมกับบุคคล และกาลเทศะในทุกสถานการณ์ และผู้สอนที่มีกิริยาท่าทางและบุคลิกภาพงามสง่าจะเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจและเต็มใจเรียนด้วย

จากที่กล่าวมา **สรุปได้ว่า** ด้านผู้สอนได้แก่ ทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน เป็นผู้สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน เป็นพระภิกษุและสามเณรผู้ปฏิบัติหน้าที่สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม ๓ ขึ้นไป เป็นผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยเจ้าคณะจังหวัด เป็นผู้มีความรู้สามารถอธิบายข้อธรรมได้โดยละเอียดทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ เป็นผู้มีการสอนดี จัดเตรียมกระบวนการต่างๆของการเรียนการสอนครบถ้วน เป็นผู้ที่เป็นนักปกครองที่ไม่มีอคติสนใจดูแลผู้เรียนทุกรูปเสมอกัน เป็นผู้ที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเอง เป็นกันเองกับผู้เรียน มีความสำรวม น่ายศรัทธา เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือเป็นปริมณฑล สะอาด เรียบร้อย และเป็นผู้ที่วางตนเหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ ทุกสถานะ

๒.๔. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๔.๑ ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเที่ยง ⁷⁸ กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้

กาญจนา บุญส่ง ⁷⁹ กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีและเป็นไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตรกำหนดไว้

⁷⁸อาภรณ์ ใจเที่ยง , หลักการสอน , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม , ๒๕๔๐), หน้า ๗๑.

สมคิด สร้อยน้ำ⁸⁰ กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่จัดขึ้น เพื่อให้แก่นักเรียนเกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดประสบการณ์และเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุ จุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในการเรียนสอนแต่ละครั้ง

อินทิรา บุญยาทร⁸¹ กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติการต่างๆ ที่ เกี่ยวกับการเรียนการสอนทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่าง มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บรรลุจุดประสงค์ของการสอนที่กำหนดไว้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ⁸² กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอน ทั้งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เป็น คนเก่ง คนดี และ มี ความสุข โดยมีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งหมด ๑๑ กิจกรรม คือ

๑. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านมนุษยสัมพันธ์
๒. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียน ด้านวิทยาศาสตร์และมิติสัมพันธ์
๓. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านเหตุผลคณิตศาสตร์
๔. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านภาษา
๕. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านดนตรี
๖. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านศิลปะ
๗. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านพลศึกษา
๘. กิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน
๙. กิจกรรมศูนย์เพื่อนเด็ก จิตวิทยาแนะแนว และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน
๑๐. กิจกรรมศูนย์วิทยากรเป็นแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน
๑๑. กิจกรรมการวัดและประเมินผลที่เสริมสร้างศักยภาพผู้เรียน

สนธิ สัตโยภาส⁸³ กล่าวว่ากิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนที่มีแนวคิดมุ่งให้ผู้เรียน มีบทบาท มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนมากขึ้น ผู้เรียนจะเกิด

⁷⁹ กาญจนา บุญส่ง, **หลักการสอน**, (เพชรบุรี : สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓.

⁸⁰ สมคิด สร้อยน้ำ, **หลักการสอน**, (อุดรธานี : สถาบันราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓.

⁸¹ อินทิรา บุญยาทร , **หลักการสอน** , (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๕.

⁸² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖-๓๗.

การเรียนรู้ด้วยการให้ลงมือกระทำ ได้คิดวิเคราะห์ ได้ปฏิบัติได้แก้ปัญหา และได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยอยู่บนพื้นฐานของความสนใจความสามารถและศักยภาพของผู้เรียนเอง รวมทั้งมุ่งให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงด้วย

ปานรวิ ขงยุทธวิชัย⁸⁴ กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมหรือประสบการณ์ต่างๆ ที่ผู้สอนได้จัดให้ผู้เรียน เพื่อเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมการเรียนการสอน คือ รูปแบบ วิธีการ การจัดกิจกรรม การเตรียมความพร้อม การนิเทศก์ การสอนเสริม การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน หลักสูตรเป็นเพียงแนวทาง ถ้าปราศจากการสอนของผู้สอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนจะไม่สามารถเจริญขึ้นตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การสอนที่ดีจะต้อง มีลำดับขั้นตอน มีกระบวนการและการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ๔ ประการ คือ

๑. การเรียนรู้เป็นกระบวนการมุ่งพัฒนาความมีเสถียรภาพทางสติปัญญา จึงต้องให้เสถียรภาพแก่ผู้เรียน ในการแสดงความคิดเห็นหรือใช้สติปัญญาเต็มที่
๒. การเรียนรู้เป็นกระบวนการเฉพาะตัวเนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งความสนใจและแบบแผนของการเรียนรู้ จึงต้องระลึกรวบรวมว่าไม่มีวิธีสอนใด ที่จะใช้ได้ดีสำหรับผู้เรียนทุกคน
๓. การเรียนรู้เป็นกระบวนการผู้เรียนต้องเป็นผู้กระทำเอง ผู้สอนจึงจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปะทะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้อยู่เสมอ
๔. การเรียนรู้วิธีการเรียนเป็นสิ่งสำคัญกว่าการเรียนรู้เนื้อหาวิชาผู้สอน จึงไม่ควรมุ่งสืบทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนตลอดเวลา

สรุปว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมตามแนวของหลักสูตรซึ่งจะต้องมีลำดับขั้นตอน สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม พฤติกรรมของผู้สอนและกระบวนการอย่างเป็นระบบสำหรับผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ของผู้สอนสู่ผู้เรียน เพื่อคุณภาพของการจัดการเรียนการสอน และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

๒.๔.๒ ความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

⁸³ สนิท สัตโยภาส , การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ , สำนักงานวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๓, หน้า ๓.

⁸⁴ ปานรวิ ขงยุทธวิชัย , คู่มือการเขียนแผนการสอนและแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อขอเลื่อนตำแหน่งอาจารย์ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมและพัฒนาก่อนอ่านการเขียนแห่งประเทศไทย (สพกท) , ๒๕๔๖), หน้า ๓๘.

อารมณ์ ใจเที่ยง⁸⁵ กล่าวว่า ความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมี
จุดมุ่งหมาย คือ

๑. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปพร้อมกัน
 ๒. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคนซึ่งแต่ละคนจะมี
ความแตกต่างกัน
 ๓. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนเรียนด้วยความเพลิดเพลิน ไม่เกิด
ความรู้สึกลบหรือหน่ายในการเรียน
 ๔. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็นแก้ปัญหาเป็นและ
เกิดทักษะกระบวนการ
 ๕. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียน ผู้สอนจึงควรจัด
กิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ
- มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี⁸⁶ กล่าวว่า ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนที่มี
ต่อการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้
๑. กิจกรรมจะช่วยเร้าความสนใจของผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจใน
บทเรียน
 ๒. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
 ๓. กิจกรรมช่วยส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบ
 ๔. กิจกรรมช่วยให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จสร้างความมั่นใจในตนเอง
 ๕. กิจกรรมจะช่วยขยายประสบการณ์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
 ๖. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของผู้เรียน
 ๗. กิจกรรมจะช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหว รู้สึกสนุกสนาน
 ๘. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะและปลูกฝังเจตคติที่ดี
 ๙. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
 ๑๐. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมวินัยและความเป็นประชาธิปไตย

⁸⁵อารมณ์ ใจเที่ยง , หลักการสอน , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม ,
๒๕๔๐), หน้า ๗๑-๗๒.

⁸⁶มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี , หลักการสอน , (ลพบุรี : คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี,
๒๕๔๗), หน้า ๘๖.

สรุปว่า กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ เป็นกิจกรรมทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสม เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แท้จริง เป็นกิจกรรมที่ดีจะสามารถส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนหลายด้าน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้มีทักษะมีความสุข เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนในขณะที่เรียน มีการปรับตัวในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะสมบูรณ์ จะต้องอาศัยการจัดกิจกรรมที่ดีเป็นสำคัญ และผู้สอนจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ สอดคล้องกับวัย สติปัญญา และความสามารถของผู้เรียน

๒.๔.๓ จุดมุ่งหมายการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กรมวิชาการ ⁸⁷ กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอน มีจุดมุ่งหมายที่สภาพความสำเร็จของผู้เรียนทุกคน แต่ผู้สอนมักพบว่า มีผู้เรียนบางคน บางกลุ่มในชั้นเรียน มีข้อบกพร่องในการเรียน เรียนได้ช้ากว่าเพื่อนหรือมีผลการเรียนต่ำกว่าระดับที่ควรจะเป็น หน้าที่ผู้สอนคือการช่วยเหลือชี้แนะด้วยวิธีการต่างๆ และให้ความสนใจให้การดูแลมากขึ้น คิดหาเทคนิควิธีการที่จะช่วยเหลือผู้เรียน ตามข้อบกพร่องของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ แสดงออกเต็มความสามารถ และนำความรู้นั้น ไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมได้

อารักษ์ ใจเที่ยง ⁸⁸ กล่าวว่า จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีดังนี้

๑. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปพร้อมกัน

๒. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคนที่มีแตกต่างกัน

๓. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสนุกและเกิด

ความรู้สึกรักอยากเรียน

๔. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็นแก้ปัญหาเป็นและ

เกิดทักษะกระบวนการ

๕. เพื่อเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

⁸⁹ กล่าวว่า จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

⁸⁷ กรมวิชาการ, **ครูผู้เปลี่ยนโฉมการเรียนรู้** : เอกสารลำดับที่ ๒ ชุดนวัตกรรมช่วยการเรียนการสอน , (กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง. ๒๕๓๕), หน้า ๘.

⁸⁸ อารักษ์ ใจเที่ยง , **หลักการสอน** , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม , ๒๕๔๐), หน้า ๗๑-๗๒.

⁸⁹ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี , **หลักการสอน** , (ลพบุรี : คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖-๕๗.

๑. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมไปพร้อมๆ กัน
๒. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสนุกไม่เบื่อการเรียน
๓. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร
๔. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
๕. เพื่อส่งเสริมให้ได้ทำกิจกรรมตาม ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ ความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคล

สรุปว่า จุดมุ่งหมายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ผู้สอนดำเนินการเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน เพื่อมุ่งความเจริญทุกด้านให้แก่ผู้เรียน เพื่อเร้าให้ผู้เรียนได้แสดงออก เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อเป็นวิธีการแสวงหาความรู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพื่อจัดให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุก โดยจัดให้เหมาะสมกับวัยความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพแสดงออกเต็มความสามารถ และเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมได้

๒.๔.๔ องค์ประกอบด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี⁹⁰ กล่าวว่า องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมี ๓ ส่วน ดังนี้

๑. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นนำ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะเร้าให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียนและอยากจะเรียนเนื้อหาต่อไปกิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการสนทนา กิจกรรมการใช้คำถาม กิจกรรมทางปัญญากิจกรรมสาธิต กิจกรรม การเล่านิทาน กิจกรรมเกมจำลองสถานการณ์ กิจกรรมการร้องเพลง
๒. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติเป็นกิจกรรมหลักของการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการอภิปราย กิจกรรมการบรรยาย กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการสังเกตและการจดบันทึก กิจกรรมการค้นคว้าในห้องสมุด กิจกรรมการทดลอง กิจกรรมการแสดงแบบต่างๆ และกิจกรรมการค้นคว้ารายงาน
๓. กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนมาทั้งหมดอาจจัดกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น การสรุป การอภิปราย การทำรายงานกลุ่ม การเขียนเรียงความ เพื่อสรุปแนวคิดที่ได้เรียนไป การใช้โสตทัศนูปกรณ์ เพื่อสรุปสาระสำคัญ การสนทนา

⁹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๕๔.

ซักถามระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การใช้คำถาม การใช้เกม การมอบหมายงานให้ไปปฏิบัติการจัดแสดง การจัดนิทรรศการ การจัดป้ายนิเทศ การศึกษานอกสถานที่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมใดให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดก็ได้ตาม ความเหมาะสม เพียงแต่ให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบทเรียน และให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอน

สรุปว่า องค์ประกอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมการเรียน การสอนขั้นนำ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนการสอนขั้นสรุป ผู้สอนสามารถเลือกใช้กิจกรรมใดให้สัมพันธ์กับกิจกรรมใดได้ เพียงแต่ให้เหมาะสมกับ เนื้อหาของบทเรียน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และผู้สอนควรดำเนินการสอนตามลำดับขั้นตอน

จากที่กล่าวมา **สรุปได้ว่า** ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเน้นการท่องจำเป็นหลัก หลังจากให้เรียนท่องจำแล้ว ผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบแปลเป็นหลัก ผู้บริหาร ผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียน และมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตร ผู้เรียนมีการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเองทางด้านความรู้ ความคิด ด้านคุณภาพ และด้านสุขภาพร่างกาย ผู้เรียนเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไปเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต คือ สติปัญญาความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและบุคลิกภาพ กิจกรรมของผู้เรียน และของผู้สอนที่เหมาะสม ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริง ผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจสอดคล้องกับวัย สติปัญญา ความสามารถของผู้เรียน และเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

๒.๕.๑ ความหมายของปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

สวัสดี กาญจนสุวรรณ ^{๙๑} กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยทางการบริหารหรือทรัพยากร การบริหารประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ ครุภัณฑ์

^{๙๑} สวัสดิ์ กาญจนสุวรรณ, การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ, สำนักงานวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๒, หน้า ๒๐.

อำนาจหน้าที่ เวลา กำลังใจในการทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวก และปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษามี ๔ ประการคือ คน เงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ และวิธีการจัดการ

ธำรง ชูทัพ^{๙๒} กล่าวว่า ปัจจัยสนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง

๑. ผู้บริหาร การที่ผู้บริหารจะทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุมาตรฐานของหลักสูตรต้องอาศัยปัจจัย ๒ ประการ คือ

๑) ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของหลักสูตร โดยผู้บริหารจะต้องมีความรู้และความสามารถในการจัดหลักสูตรของสถานศึกษาได้ ต้องเข้าใจถึงความสำคัญธรรมชาติ ลักษณะเฉพาะขอบข่ายสาระ ทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะกระบวนการบริหาร ด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมตลอดจนโครงสร้างการเรียนรู้ แนวการวัดประเมินผล การเรียนรู้ของกลุ่มวิชาต่าง ๆ

๒) ผู้บริหาร ต้องให้การสนับสนุน ครู ผู้สอน และผู้เรียน ดังนี้

(๑) งบประมาณ ผู้บริหารต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้านการเงินและวัสดุอุปกรณ์ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้พอเพียงกับความต้องการ

(๒) การนิเทศ ผู้บริหารต้องให้คำแนะนำร่วมปรึกษาและให้ขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้อง

(๓) แหล่งวิทยาการ สถานประกอบการและสถานประกอบการอิสระ ผู้บริหารต้องช่วยประสานงานทั้งในและนอกท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติงาน จะทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง

(๔) วิทยาการ ผู้บริหารต้องประสานสัมพันธ์กับวิทยาการทั้งในและนอกท้องถิ่นเพื่อให้ความรู้แก่ ผู้เรียน และครูผู้สอน

(๕) การจัดการด้านการตลาด ผู้บริหารควรหาแหล่งจำหน่ายผลผลิตของผู้เรียน เพื่อเป็นการหารายได้ให้กับผู้เรียน เป็นผลผลิตจากการเรียนในกลุ่มวิชาต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มวิชาการงานและอาชีพถือว่า สำคัญมาก

๒. ผู้สอน ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในวิชาที่สอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่น ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การวางแผนจุดประสงค์ การวิเคราะห์เนื้อหา ในรายวิชา พื้นฐานการจัดทำแผนการสอนและนวัตกรรมประกอบแผนการสอน ใฝ่หาความรู้ปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้ทันต่อวิทยาการอยู่เสมอ ต้องรู้จักธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน มีความสามารถในการถ่ายทอดให้คำแนะนำ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจและปฏิบัติงานได้ จัดกิจกรรมการ

^{๙๒}ธำรง ชูทัพ, การบริหารและการจัดการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : กองการวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๓.

เรียนการสอนให้น่าสนใจ โดยมีการผลิตและใช้สื่ออย่างหลากหลาย นำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนการสอน และต้องเป็นครูที่ดี คือ มีความรู้ ความสามารถควบคู่ไป กับคุณธรรม จริยธรรมและมีจรรยาบรรณในวิชาชีพครู

๓. ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียนอย่างหลากหลายตามความสนใจความต้องการและความถนัดของตนเอง ต้องมีความชอบ มีใจรักและเห็นประโยชน์ของการเรียนรายวิชาต่าง ๆ

๔. สภาพแวดล้อมจัดบรรยากาศและสภาพห้องเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า

กรมวิชาการ⁹³ กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้สอน ผู้บริหารหลักสูตร และทรัพยากร เอกสาร สื่อ วัสดุอุปกรณ์ นวัตกรรม/เทคโนโลยี อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก ชุมชน เครือข่าย ที่ให้การสนับสนุน เช่น ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา เป็นต้น

รุจิรัฐ ภู่อาระ, และจันทราณี สงวนนาม⁹⁴ กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่เป็นหนทางหรือเหตุอันเป็นทางให้เกิดผลกับการจัดการเรียนการสอน ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ที่ต้องการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วย ๔ M's คือ

๑. คน (Man) ได้แก่ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสถานศึกษาที่ร่วมกันทำงาน
๒. เงิน (Money) ได้แก่ งบประมาณที่ใช้ในการสนับสนุนต่างๆ ส่วนของสถานศึกษา
๓. วัสดุอุปกรณ์ (Material) ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้และเทคโนโลยีต่าง ๆ
๔. การจัดการ (Management) ได้แก่ การบริหารงานของสถานศึกษาที่นำโดยผู้บริหาร

สมพงษ์ เรือนนระการ⁹⁵ กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานทางการบริหารประกอบด้วย ๔ ประการ ดังนี้ ๑. คน (Man) ๒. เงิน (Money) ๓. วัสดุ-

⁹³กรมวิชาการ , หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ , พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕), หน้า ๒๘.

⁹⁴รุจิรัฐ ภู่อาระ, และจันทราณี สงวนนาม, การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๗.

⁹⁵สมพงษ์ เรือนนระการ, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยและประสิทธิผลการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ของศูนย์ศึกษานอกโรงเรียน , (จังหวัดลพบุรี : วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา , สถาบันราชภัฏเทพสตรี , ๒๕๕๕), หน้า ๒๑-๒๒.

ครุภัณฑ์ (Material) ๔. การจัดการ (Management) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน
ส่วนทั้งของศาสนา หน่วยงาน ภาครัฐหรือเอกชน จำเป็นต้องอาศัยจากปัจจัยทั้ง ๔ ประการนี้

เฮริตซ์เบิร์ก (Herzberg)⁹⁶ กล่าวว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน
หมายถึง ปัจจัยทางการบริหารที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อการปฏิบัติงานในองค์กร
แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย ได้แก่

๑. ปัจจัยกระตุ้น (Motivating Factors) คือ ปัจจัยที่เกิดความพึงพอใจในการทำงานของ
คนในองค์กร เช่น ความสำเร็จของงาน (Achievement) การได้รับการยอมรับนับถือ (Recognition)
ลักษณะของงาน (Work Itself) ความรับผิดชอบ (Responsibility) และความก้าวหน้าในตำแหน่ง
การงาน (Advancement)

๒. ปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factors) คือ ปัจจัยที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมในการทำงาน เช่น
เงินเดือน โอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต (Possibility of Growth) ความสัมพันธ์กับ
ผู้บังคับบัญชา (Relationship With Subordinator) ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา (Relationship
With Superior) ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน (Relationship With Peers) สภาพการทำงานความ
มั่นคงในงาน (Job Security) และวิธีการปกครองบังคับบัญชา Supervision Techniques)

สรุปว่า ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ปัจจัยด้านบุคลากร
(Man) ปัจจัยด้านงบประมาณ (Money) ปัจจัยด้านสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ (Material) และปัจจัยด้าน
การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ (Management) เป็นสิ่งหรือเหตุที่เป็นหนทางให้เกิดผลกับการ
จัดการเรียนการสอนเป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนการสอน
ของสำนักศาสนศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นปัจจัยเกี่ยวกับการจัดระบบงาน ระเบียบและ
เทคนิคในการปฏิบัติงาน สภาพความรู้สึกของบุคลากรที่มีต่อการทำงาน เป็นตัวสนับสนุนให้การ
จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และการบริหารสำนักศาสนศึกษาประสบผลสำเร็จ
มีเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ร่วมกันบริหารจัดการ มีผู้สอนเป็นผู้ดำเนินการและปฏิบัติ
และมีนักเรียนเป็นผลผลิตได้รับหรือเป้าหมายสูงสุด

๒.๕.๒ ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน

สมใจ เขียวสด⁹⁷ กล่าวว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน
คือ ปัจจัยทางการบริหารหรือทรัพยากรการบริหาร ๔ ประการ คือ

⁹⁶ Herzberg C, *Melting experimennt son komatiile analog composition at ๕ GPA*,
Department of Geofogial Sciences Rutgers Uuiversity. New Brunswick. New Jercy 08903, U.S.A, ๑๕๕๕, pp.
๗๑-๗๕.

๑. คน (Man) ปัจจัยตัวแรก ที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีบุคลากร ที่เหมาะสมกับภาระหน้าที่การทำงาน บุคลากรต้องมีคุณสมบัติ มีความรู้ความสามารถ ตรงกับตำแหน่งหน้าที่และงานที่กำหนดไว้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มความรู้ และสมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากรภายในหน่วยงาน ดังนี้

๑) ผู้บริหาร คือ เจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ใหญ่ และผู้ให้การสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา ต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจริงจึงจะเป็นขวัญ และพลังใจให้กับอาจารย์ใหญ่ ผู้สอนให้เกิดมานะมุ่งมั่นที่จะจัดการและดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาของตน ให้มีความเจริญก้าวหน้า และมีประสิทธิผล

๒) อาจารย์ใหญ่ เป็นบุคลากรสำคัญของการจัดการเรียนการสอนในฐานะผู้ดำเนินการ ต้องตั้งใจบริหารจัดการ เพื่อให้สำนักศาสนศึกษามีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า และมีคุณภาพโดยการจัดกิจกรรม การวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจการควบคุมทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัตถุ ให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ด้วยดี

๓) ผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพราะ ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียนและเป็นผู้กำหนดบรรยากาศการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ถ้าสำนักศาสนศึกษาที่มีผู้สอนที่มีคุณภาพ ผลของการเรียนการสอนก็จะมีความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔) ผู้เรียนเป็นบุคลากรและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพราะสำนักศาสนศึกษาจะมีคุณภาพหรือไม่จะดูที่จำนวนผู้เรียนและจำนวนผู้สอบได้แต่ละปี เป็นตัวกำหนดผู้ให้การสนับสนุนคือศรัทธาประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาและพระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาภาษาบาลี โดยการถวายอาหารบิณฑบาต ปัจจัยไทยธรรม เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๒. เงิน (Money) ปัจจัยตัวที่สองที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หมายถึง ในการดำเนินงานจำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องการจัดสรรเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมให้ได้สัดส่วนที่ได้ผลตอบแทนที่ดีที่สุด รวมทั้งการจัดสรรเงิน เพื่อเป็นค่าตอบแทนการทำงานของบุคลากรในองค์การหรือหน่วยงานเพื่อที่จะช่วยสนับสนุนให้การทำงานได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

⁹⁷ สมใจ เขียวสด, มนุษยสัมพันธ์สำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูธนบุรี , ๒๕๓๖), หน้า ๖.

๓. วัสดุอุปกรณ์ (Material) ปัจจัยตัวที่สาม ที่ส่งต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึงการดำเนินงานในหน่วยงานต่าง ๆ จะได้ผลหรือรับประโยชน์มากที่สุดจะต้องมีวัสดุสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมพอเพียงทันสมัย และมีประสิทธิภาพ มีการควบคุมการใช้งานการบำรุงรักษาสิ่งชำรุดเสียหายให้อยู่ในสภาพดีพร้อมใช้งาน จะช่วยให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จและเป้าหมายได้

๔. การจัดการ (Management) ปัจจัยตัวที่สี่ ที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง ในการดำเนินงานของเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่ ในฐานะผู้บริหารต้องรู้จักเลือกใช้วิธีการที่ดีเหมาะสมและประหยัดที่สุด ด้านคน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและสำนักศาสนศึกษา การแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน ระบบการติดต่อ สื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและแน่นอน เพื่อให้การทำงานของสำนักศาสนศึกษามีประสิทธิภาพเป็นที่พอใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

สมชาย ไมตรี^{๙๘} กล่าวว่าความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน คือ

๑. อุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นสิ่งที่เป็นที่ช่วยสร้างความสนใจในการเรียนช่วยให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากขึ้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอุปกรณ์การเรียนหลัก คือ ตำราเรียน เพราะวิธีการเรียนการสอนที่ใช้การท่องจำเป็นหลัก อุปกรณ์อื่นมีเทปบันทึกเสียงการแปล ที่นักเรียนใช้อ่านคำแปลบันทึกเทปแล้วเปิดฟัง หรือเปิดฟังคำแปล คำสอนที่ผู้สอนแปลบันทึกไว้แทนการดูหนังสือแปลเทียบกับหนังสือภาษาบาลีเพื่อให้การแปลเร็วขึ้น วิธีการเรียน ที่ใช้ความจำเป็นหลัก ประกอบกับการเรียนที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนน้อย ทำให้การเรียนไม่น่าสนใจ ผู้เรียนต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะมาก จึงสามารถเรียนภาษาบาลี สำเร็จได้

๒. อาคารสถานที่ บางสำนักศาสนศึกษาไม่มีอาคารเรียนเป็นส่วนใช้ศาลาการเปรียญ หรือศาลาอำนวยการของวัดเป็นสถานที่เรียนที่สอน ทำให้มีเสียงรบกวนและบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เอื้อ ต่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ เป็นสิ่งจำเป็น ในกระบวนการเรียนการสอน เพราะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจ ในเรื่องที่สอนให้

^{๙๘}สมชาย ไมตรี , การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี , วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๕, หน้า ๓๖.

ชัดเจนขึ้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนต้องมีความเข้าใจ มีแนวคิดเกี่ยวกับสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งในด้านการจัดให้มีสื่ออุปกรณ์ การเรียนการสอน

นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ ^{๙๙} กล่าวว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน คือ

๑. หนังสือ ตำราประกอบการเรียนเก่าเกินไปขาดการปรับปรุง ภาษาที่ใช้ยาก จึงควรมีตำราที่เป็นสากลและมีมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการเพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลาง และจัดเกลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่ายและควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนมากขึ้น

๒. สื่อ อุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อย ควรจัดสรรงบประมาณให้การสนับสนุนส่งเสริม จัดทำและพัฒนาสื่อให้น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย เรื่องของสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนควรมีการสนับสนุนให้มีการนำไปใช้รวมทั้งการประเมิน เพราะสื่อการสอนในสำนักศาสนศึกษา ท่านเจ้าสำนักศาสนศึกษาและผู้บริหารต้องเป็นผู้รับผิดชอบส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. การจัดสื่อการสอนในสำนักศาสนศึกษาควรดำเนินการ ดังนี้

๑) ควรจัดตั้งศูนย์บริการสื่อการสอน เพื่อช่วยจัดหา และให้ความสะดวกในการใช้

๒) แบ่งแยกสื่อ เป็นประเภทๆ และเป็นรายวิชา เพื่อสะดวกแก่การใช้

๓) จัดหาสื่อที่ทันสมัย และปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ใช้ได้

๔) ดำรวจ วิเคราะห์ความต้องการสื่อการสอนของรายวิชาต่าง ๆ

๕) ฝึกอบรมผู้สอนให้มีความรู้ทักษะในการใช้ รักษาและซ่อมบำรุง

๖) กระตุ้นให้ครูและผู้เรียนสนใจการใช้สื่อ เพื่อการสอนให้มากขึ้น

๗) สถานที่เก็บควรจัดให้เพียงพอกับประเภทของสื่อ

๘) ควรจะมีสื่อทั้ง ๓ ประเภทจัดเตรียมไว้

๙) ควรมีบุคลากรเพื่อรับผิดชอบในการจัดหาและบริการให้มีประสิทธิภาพ

๑๐) จัดสอนให้รู้จักทำสื่อการสอนประเภทที่สามารถทำขึ้นเองได้ นอกจากการจัด

ให้มีการเรียนการสอน และการสนับสนุนให้มีการนำสื่อไปใช้แล้วผู้บริหารยังต้องรับผิดชอบดูแลให้มีการประเมินผลการใช้สื่อการเรียนการสอน ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้มากน้อยเพียงใดด้วย

^{๙๙} นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ , แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ , (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้ , ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

สรุปว่า ความสำคัญด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ได้แก่ การบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ ต้องอาศัยปัจจัยที่สนับสนุนประกอบด้วย คน เงิน วัสดุ-อุปกรณ์และการจัดการ ต้องสอดคล้องกับความต้องการของโครงการและแผนงานและคำนึงถึงการประหยัดทรัพยากร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสำนักศาสนศึกษา และเป็นปัจจัยพื้นฐาน เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

จากที่กล่าวมา **สรุปได้ว่า** ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานหรือทรัพยากรที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักศาสนศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตัวปัจจัยในที่นี้ประกอบด้วย คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ-อุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) ที่สำคัญคือเจ้าสำนักศาสนศึกษาต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจัง มีอาจารย์ใหญ่เป็นผู้บริหารจัดการดูแลการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ประชาชนทั่วไปให้การสนับสนุนและส่งเสริมทุกด้าน รัฐบาลจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กับสำนักศาสนศึกษา ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคทรัพย์เป็นทุนสนับสนุนการศึกษา สำนักศาสนศึกษาจะได้จัดสรรงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรม และตอบแทนบุคลากรอย่างเหมาะสม อาคารสถานที่เรียนที่มีความเหมาะสม เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน มีวัสดุ - อุปกรณ์เพื่อการจัดการเรียนการสอนเพียงพอ ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถด้านการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษา มีผู้สอนที่มีความรู้และมีคุณภาพอยู่ประจำในสำนักศาสนศึกษา

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผล

๒.๖.๑ ความหมายของการประเมินผล

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ¹⁰⁰ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการตัดสินคุณค่าของสิ่งหนึ่งอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อสรุปว่าสิ่งนั้นดีหรือเลวแค่ไหน การวัดผลและการประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการเรียนการสอนการประเมินผลจะมีความหมายกว้างกว่าการวัด การประเมินผลไม่รวมการวัดด้วยได้การวัดเป็นการพิจารณาหรือตีค่า (กำหนดค่า) เชิงปริมาณอย่างเดียว ส่วนการประเมินผลเป็นการพิจารณาและตีค่าทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมกับการตัดสินคุณค่านั้น

¹⁰⁰บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ , การวัดและการประเมินผลการเรียนการสอน , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : บีแอนบี พลัทธิขันธ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔,๓๗.

อาภรณ์ ใจเที่ยง¹⁰¹ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การประเมินพฤติกรรมของผู้เรียน อันเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยตนเอง ระหว่าง ผู้สอนกับผู้เรียน หรือระหว่างผู้เรียนกับสื่อการสอน การประเมินผลการเรียนเป็นสิ่งสำคัญมากในการเรียน และเป็นกระบวนการขั้นสุดท้าย ของระบบการสอนที่ยึดเอาวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นหลักในการดำเนินงาน

นิตยา สุวรรณศรี¹⁰² กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การนำผลของการวัดมาจัดลำดับคุณภาพ โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วตัดสินออกมาว่า ต่ำกว่า เกณฑ์ สูงกว่าเกณฑ์ หรือ เก่ง ปานกลางหรืออ่อนแอไหน แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การประเมินผล เพื่อตัดสินผลการเรียน หมายถึง การสอบปลายภาค ปลายปี เพื่อพิจารณาให้ระดับคะแนนหรือการให้สอบได้หรือสอบตก การจัดการศึกษาของประเทศไทยที่ผ่านมาเน้นเรื่องนี้มาก

๒. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน หมายถึงการประเมินผล เพื่อต้องการทราบพื้นฐานของนักเรียน ทราบความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์ของการสอนที่กำหนดไว้ ครูจะประเมินไปควบคู่กับการสอน โดยคำนึงถึงจุดประสงค์เป็นหลักในการประเมิน หลักในการประเมินผล ข้อมูลที่ได้รับจะนำมาเป็นแนวทางในการประเมินผลให้เกิดผลดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในปัจจุบันใช้การประเมินผลเช่นนี้ ในการจัดการศึกษาในสถานศึกษา

เกษม ขาวคำเขตร์¹⁰³ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การนำผลจากการวัดมาสรุปหรือตีค่า เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องมาจากการวัด โดยมีการตรวจสอบตัดสินคุณค่าที่ได้จากการวัดอย่างมีเหตุผลด้วย การประเมินผลจะเกี่ยวข้องกันทั้งปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งการตัดสินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนของผู้เรียน

ธำรง บัวศรี¹⁰⁴ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อประโยชน์ในการประเมินค่าและตัดสินใจ

¹⁰¹อาภรณ์ ใจเที่ยง , หลักการสอน , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม , ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

¹⁰²นิตยา สุวรรณศรี , หลักสูตรการจัดการประถมศึกษา , (อุดรดิตถ์ : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๐.

¹⁰³เกษม ขาวคำเขตร์ , สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ , วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา , มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๔๒, หน้า ๑๓.

¹⁰⁴ธำรง บัวศรี, ทฤษฎีหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัช, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์¹⁰⁵ กล่าวว่า การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพความจริงและการกระทำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ¹⁰⁶ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กลไกที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเพราะจะทำให้ได้ข้อมูลย้อนกลับ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้มากหรือน้อยเพียงใด ต้องปรับปรุงแก้ไขในเรื่องใดบ้าง ผู้บริหารและผู้สอนที่เข้าใจระบบการประกันคุณภาพอย่างถูกต้อง จะตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินผล ไม่กลัวการประเมินผล โดยเฉพาะการประเมินตนเอง เป็นการประเมินที่มุ่งเพื่อการพัฒนาไม่ใช่การตัดสินถูก-ผิด ไม่ใช่การประเมินเพื่อประเมิน และไม่ใช่เรื่องที่ทำยาก ไม่ต้องคิดเครื่องมือหรือแบบประเมินมาก แต่เป็นการประเมินในงานที่ทำอยู่เป็นประจำ เครื่องมือที่ใช้เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว โดยไม่ต้องสร้างขึ้นใหม่ เช่น สถิติที่เป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของฝ่ายวิชาการ ผลงานหรือการบ้าน การทดสอบย่อย ของผู้เรียนในชั้นเรียน เป็นข้อมูลที่มีอยู่แล้วเพียงแต่จัดเก็บให้เป็นระบบมากขึ้นเท่านั้น

พิชิต ฤทธิ์จรูญ¹⁰⁷ กล่าวว่า การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การตัดสินคุณค่าหรือตีราคาข้อมูลที่ได้จากการวัดโดยเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่นๆ หรือเกณฑ์ที่ตั้งไว้

กรมวิชาการ¹⁰⁸ กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ให้ผู้สอนให้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนเพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้าและความสำเร็จทางการเรียนของเรียน รวมทั้งมูลที่เป็นประโยชน์ ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

¹⁰⁵ ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, ตีพิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๖.

¹⁰⁶ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา : เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก, (กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง, ๒๕๔๓ก), หน้า ๒๕.

¹⁰⁷ พิชิต ฤทธิ์จรูญ, หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

¹⁰⁸ กรมวิชาการ, รายงานการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ปีการศึกษา ๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, (ร.ส.พ.). (๒๕๔๖, หน้า ๒๔)

วสิน กาญจนวนิชย์กุล¹⁰⁹ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การรวบรวมข้อมูลและการจัดข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยให้มีการตัดสินใจได้หลายทาง เช่น ตัดสินว่าบุคคล มีความสนใจและมีบุคลิกภาพอย่างไรหรือจะเป็นผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพประเภทใดบ้าง

นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม , และวลัยพร ศิริภิรมย์¹¹⁰ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การตรวจสอบผู้เรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจและความสามารถตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่มีสิ่งใดควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่ มีความเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การปฏิบัติงาน และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

ปานรวิ ยงยุทธวิชัย¹¹¹ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วกำหนดค่าเป็นตัวเลขให้กับสิ่งหนึ่ง ได้โดยมีเกณฑ์ที่แน่นอน แล้วนำตัวเลขที่ได้มาหาค่า แล้วตัดสินการประเมินผลการเรียนการสอนเป็นการวัดความสำเร็จในการเรียนการสอน

สุวิมล ว่องวาณิช¹¹² กล่าวว่า การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง กระบวนการตีความหรือตัดสินคุณค่าของสารสนเทศที่รวบรวมมาได้ โดยสารสนเทศที่รวบรวมมาได้จากกระบวนการประเมินนั้น เป็นเสมือนภาพจากกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพผู้เรียนในห้องเรียนเท่านั้น สารสนเทศเหล่านั้นได้สะท้อนคุณค่าในตัวผู้เรียนที่เราตั้งไว้หรือไม่ กล่าวคือ นักเรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่เรามุ่งมั่นให้เขาเรียนหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด

สำนักงานประสานและพัฒนากิจการศึกษาท้องถิ่น¹¹³ กล่าวว่า การประเมินผล (Assessment) หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณภาพหรือคุณลักษณะของพฤติกรรมว่า

¹⁰⁹วสิน กาญจนวนิชย์กุล, **การวัดและการประเมินผล**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

¹¹⁰นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม , และวลัยพร ศิริภิรมย์, **แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒** , (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้ , ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

¹¹¹ปานรวิ ยงยุทธวิชัย, **คู่มือการเขียนแผนการสอนและแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อขอเลื่อนตำแหน่งอาจารย์ ๓**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจการอ่านการเขียนแห่งประเทศไทย (สพกท) , ๒๕๔๖), หน้า ๓๘-๔๐.

¹¹²สุวิมล ว่องวาณิช, **การวัดและประเมินผลการเรียนรู้แนวใหม่** , (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราเอกสารทางวิชาการ ศุภาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๑.

¹¹³สำนักงานประสานและพัฒนากิจการศึกษาท้องถิ่น, **สำนักงานกระทรวงมหาดไทย , คู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : ผู้แต่ง, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดหรือไม่ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูล และสรุปผล เปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

วิทยา ประชากุล¹¹⁴ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน สถานศึกษาและดำเนินการประเมินผล โดยแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ การประเมินผลระดับชั้นเรียน เป็นการวัดความก้าวหน้าของผู้เรียน และการประเมินผลระดับสถานศึกษาเป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้นของสถานศึกษา

สมสกุล รสชาติ¹¹⁵ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้เกิดทราบถึงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนทราบทั้งผลการสอนของผู้สอนทราบผลการเรียนของผู้เรียน และผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร สิ่งสำคัญจากการวัดผล และประเมินผลจะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของผู้สอนแล้วผู้บริหารด้วยว่าเป็นอย่างไร และนำเอาผลที่ได้จากการวัดการประเมินผลไปปรับปรุงการเรียนการสอน

เชอร์ทเซอร์, และลินเดน (Shertzer, & Lnden)¹¹⁶ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การตัดสินความเพียงพอของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

บราวน์ (Brown)¹¹⁷ กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การตีความในเชิงการปฏิบัติของบุคคล โดยตีความในสิ่งนั้น เพื่อตอบคำถามว่าดีแค่ไหน

สรุปว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอน เพื่อจะได้ทราบพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนแล้ว นำมาจัดกิจกรรมให้

¹¹⁴ วิทยา ประชากุล , บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต ๑ , : วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๘, หน้า ๓๐.

¹¹⁵ สมสกุล รสชาติ, รูปแบบการบริหารงานวิชาการของงานโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ , (จังหวัดนครสวรรค์: วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ , ๒๕๔๘), หน้า ๖๗.

¹¹⁶ Shertzer, B. & Lnden, J.D, **Fundamentals of individual appraisal**. Boston : Houghton Mifflin, 1979, p. 13.

¹¹⁷ Brown, **Principles of educational and psychological testing (๓rd ed)**, New York : CBS College, 1983, p. 14.

เหมาะสมใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน วิธีการสอนเพื่อตัดสินใจเลื่อนชั้นให้กับผู้เรียนและเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๒.๕.๒ ความสำคัญของการประเมินผล

เกษม ขาวคำเขตร์¹¹⁸ กล่าวว่า ความสำคัญของการประเมินผล มีดังนี้

๑. เพื่อปรับปรุงแผนงานและโครงการต่าง ๆ
๒. เพื่อปรับปรุงโครงสร้างขององค์กร
๓. เพื่อปรับปรุงการบริการ เพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหาร และการปฏิบัติสำหรับบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มคนในองค์กร ผู้บริหาร โครงการองค์กรที่ให้ทุนสนับสนุน ประชากรทั่วไปและผู้ประเมินผลโครงการและการวัดผลประเมินผล

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์¹¹⁹ กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีความสำคัญมาก จึงได้ทำการวิจัยและจากงานวิจัยได้สรุปผลในส่วนของการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีไว้ว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนและเป็นกระบวนการที่สามารถตัดสินคุณภาพคุณค่าหรือกำหนดค่าของวัตถุประสงค์ของ โครงการ การศึกษาพฤติกรรมของผู้เรียน หรือความรู้ความสามารถของผู้เรียนอย่างมีหลักเกณฑ์ที่ดี เลว เก่ง-ไม่เก่งอย่างไร ปัญหาด้านการประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี คือ

๑. ความเหมาะสมของเครื่องมือวัด และวิธีการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การปฏิบัติงานและผลสัมฤทธิ์ของพระภิกษุสามเณรผู้เรียนการประเมินผลเป็นการตรวจสอบผู้เรียนว่า มีความรู้ความเข้าใจและความสามารถตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีสิ่งใดควรจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรหรือไม่เกณฑ์การประเมินผล มักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์มีเกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลางจัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ

¹¹⁸เกษม ขาวคำเขตร์, สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ , วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒, หน้า ๑๓.

¹¹⁹นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ , , แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ , (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้ , ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

๒. ความยากง่ายของข้อสอบ ข้อสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลียากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และควรปรับปรุงการออกข้อสอบ โดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ในทุกระดับ และควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนหรือองค์ประกอบอื่น ๆ ประกอบด้วย

๓. การสอบบาลีสนามหลวง ถือเป็นมาตรการสำคัญในการวัดภูมิปัญญาและผลการศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย ผลการสอบที่ประกาศแต่ละปีมีความหมายกับผู้สอบและสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาต้นสังกัดมาก เนื่องจากกองบาลีสนามหลวงได้กำหนดเกณฑ์การสอบไว้สูงมากแต่ละปีจึงมีจำนวนผู้สอบได้น้อยกว่าผู้สอบตกยิ่งประโยชน์สูง ๆ ยังมีผู้เรียนและผู้สอบได้น้อยลงไปตามลำดับ โดยเฉพาะเปรียญธรรม ๙ ที่เป็นประโยชน์สูงสุดในหนึ่งปีมีผู้สอบได้เพียงไม่กี่สิบรูป ยกตัวอย่าง ปีการศึกษา ๒๕๔๕ มีผู้ขอเข้าสอบเปรียญธรรม ๙ จำนวนถึง ๒๗๗ รูป ลงสอบ ๒๖๑ รูป และสอบได้เพียง ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๘๖ เท่านั้น¹²⁰

สรุปว่า ความสำคัญด้านการประเมินผล ได้แก่ การประเมินผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ระดับสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา การประเมินผล ระดับประเทศ คือการสอบประจำปีการศึกษานั้นๆ เพื่อปรับปรุงแผนงานและระบบการทำงานต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงโครงสร้างของสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา เพื่อปรับปรุงการบริการ และเพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหารและการปฏิบัติสำหรับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระภิกษุและสามเณรที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียนผู้ให้การสนับสนุน และประชาชนทั่วไป

๒.๖.๓ องค์ประกอบด้านการประเมินผล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์¹²¹ กล่าวว่า องค์ประกอบด้านการประเมินผล คือ

๑. ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่าง ๆ เช่น จากการสังเกต การตรวจงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ

๒. เกณฑ์การพิจารณา เพื่อจะใช้เป็นแนวทาง หรือหลักในการพิจารณาว่า เก่ง - อ่อน พอใจ - ไม่พอใจ ผ่าน - ไม่ผ่าน โดยนำผลที่วัดได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

¹²⁰พระมหาสมบุญ สมมาปณฺโณ , สถิติการสอบบาลีสนามหลวงและนักเรียนดีเด่น , วารสารกัลยาณมิตรฉบับพระสังฆาธิการ, ๒๕๔๕, หน้า ๘๘.

¹²¹ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ , (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม , ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๕.

๓. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การวัดผลการเรียนรู้ และจุดมุ่งหมายของการวัดผลเป็นการตรวจสอบ การสอนของผู้สอนและการเรียนของผู้เรียนใน ๓ ด้าน คือ

- ๑) ด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain)
- ๒) ด้านทักษะการปฏิบัติ (Psychomotor Domain)
- ๓) ด้านเจตคติ (Affective Domain)

กรมวิชาการ¹²² กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนรู้มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. การประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญของการประเมินระดับชั้นเรียน คือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่เพียงใด
๒. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้าน การเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระ ต่างๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนและจัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

วสิน กาญจนวนิชย์กุล¹²³ กล่าวว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ของการ เรียนการสอน แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อช่วยให้ผู้สอนได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อ เป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความ สามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ ถ้าไม่ดีพอจะ ได้ทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้
๒. การประเมินผลระหว่างเรียน เมื่อมีการสอนไประยะหนึ่ง ๆ ควรจะได้มีการ ประเมินผลผู้เรียนตามจุดประสงค์ของรายวิชานั้นๆ เพื่อจะได้ทราบว่ามีความรู้เพียงพอหรือควรจะ ก้าวไปข้างหน้าได้หรือยัง

¹²²กรมวิชาการ , หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ , พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : อรุณลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔-๒๕.

¹²³วสิน กาญจนวนิชย์กุล, การวัดและการประเมินผล , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖-๒๗.

๓. การประเมินผลหลังเรียน เป็นการประเมินผลรวม ครอบคลุมจุดประสงค์ต่างๆ หลายจุดประสงค์ เป็นการประเมินเพื่อตัดสินความสามารถ เพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ผู้เรียน มีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆ มากน้อยเพียงใด

สุนันทา สุนทรประเสริฐ¹²⁴ กล่าวว่า การประเมินผล มีลักษณะ ดังนี้

๑. ประเมินให้ครอบคลุมทุกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ระบุไว้ในแผนการสอน
 ๒. เลือกวิธีการประเมินผลที่เชื่อถือได้ และเหมาะสมกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่ต้องการประเมิน
 ๓. เลือกใช้วิธีการประเมินที่ง่ายและสะดวกในการใช้ประเมิน
 ๔. ควรใช้เครื่องมือที่พอเชื่อถือได้ประกอบการประเมินทุกครั้ง
 ๕. ควรให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมและมีบทบาทในการประเมินผลตนเองด้วยในบางโอกาส
 ๖. ควรมีข้อมูลหรือสารสนเทศที่แสดงว่าทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้นำผลของการประเมินไปใช้ประโยชน์ เพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน
 ๗. ในกรณีที่เป็นประเมินผลการเรียนที่สำคัญ เช่น การทดสอบย่อย การสังเกต ที่ต้องใช้เครื่องมือประกอบการใช้ใบงานให้ทำกิจกรรมต่างๆ หรือแบบฝึกหัดผู้สอนอาจจะระบุไว้ในภาคผนวกได้ ควรคำนึงและยึดถือหลักการประเมินก่อนการเรียนระหว่างเรียน และหลังเรียนทุกครั้ง ในการจัดการเรียนการสอนโดยวิธีที่งานและเหมาะสม เช่น ประเมินก่อนเรียน โดยการซักถาม ทำแบบฝึกหัด เล่าเรื่องแสดงความคิดเห็นทดสอบสมรรถภาพย่อยด้านต่าง ๆ ทดลองปฏิบัติหรือแสดงออกอื่น ๆ ตามลักษณะเนื้อหาวิชาประเมินระหว่างเรียนโดยการสังเกต ซักถาม ทำแบบฝึกหัด ทดสอบย่อย ตรวจสอบผลงาน ผลการจัดกิจกรรม หรือการแสดงออกในเรื่องต่างๆ
- สรุปว่า** องค์ประกอบด้านการประเมินผล ได้แก่ ผลการวัดที่ได้จากกระบวนการต่าง ๆ เกณฑ์การพิจารณาและการตัดสินใจ และการประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน ๓ ขั้นตอน คือ ๑. การประเมินผลก่อนเรียน ๒. การประเมินผลระหว่างเรียน และ ๓. การประเมินผลหลังเรียนหรือการประเมินผลรวม

๒.๖.๔ บทบาทผู้บริหารและผู้สอนกับการประเมินผล

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์¹²⁵ กล่าวว่า ผู้บริหารมีหน้าที่รับผิดชอบงานการประเมินผล ดังนี้

¹²⁴สุนันทา สุนทรประเสริฐ , การเขียนแผนการสอนแนวปฏิรูปการศึกษาตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒, (สุพรรณบุรี : ริมปิง, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕.

¹²⁵ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ , (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม , ๒๕๓๕), หน้า ๒๐๐-๒๐๑

๑. กำหนดนโยบายทั่วไปเกี่ยวกับการประเมินผลในเรื่อง

๑) ประเภทของข้อสอบที่ใช้วัดผล

๒) ระยะเวลาที่ใช้ในการสอบ จำนวนครั้งที่สอบ และการเก็บคะแนนสอบแต่ละครั้ง

๓) มาตรฐานในการสอบวัดผล

๔) การเตรียมแบบฟอร์ม สำหรับรายงานผลการสอบแก่ ผู้ปกครอง

๒. จัดหาวัสดุ - อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์ คอมพิวเตอร์ และเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก

๓. พยายามส่งเสริมผู้สอน ให้มีความรู้ทางการวัดผลและประเมินผล โดยการจัดการฝึกอบรมการประชุมปฏิบัติการด้านเทคนิคการออกข้อสอบ การให้คะแนน การประเมินผลข้อสอบ และเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก

๔. การจัดการสอบ ห้องสอบ ระเบียบในการสอบและการคุมสอบควรมีการประเมินผลการสอบ ถ้ามีข้อบกพร่องจะได้หาทางแก้ไขต่อไปหรือเสนอแนวทางในการนำไปปรับใช้ในครั้งต่อไป

วสิน กาญจนวิชัยกุล¹²⁶ กล่าวว่า ผู้สอนมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการประเมินผลดังนี้ ผู้สอนมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชนิดและระดับของการเรียนรู้ของผู้เรียน ๒ ด้าน คือ

๑. ด้านการสอนและปรับปรุงเทคนิควิธีการสอนให้ได้ผลดี

๒. ด้านประเมินผลความสามารถของนักเรียน หลังจากที่ทำการสอนและผู้สอนมีบทบาทที่สำคัญมากในการประเมินผล เพราะผู้สอนเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับระบบการศึกษา สิ่งที่คุณสอนพูดและประพฤติมีอิทธิพลอย่างสูงสำหรับการเรียนรู้และพัฒนาสมรรถภาพสมองของผู้เรียน ผู้สอนต้องเป็นผู้ดำเนินการสอน คะแนนที่ได้จากการสอบมาตรฐานของผู้เรียน สามารถนำมาใช้ในการประเมินผลประสิทธิภาพในการสอนของผู้สอนได้ ดังนั้น ผู้สอน จึงต้องมีความรู้ เกี่ยวกับขบวนการทดสอบ และหาทางปรับปรุงคะแนน ที่ได้จากการทดสอบผู้เรียนให้สูงขึ้นส่งผลสะท้อนถึงการปรับหลักสูตรให้ดีขึ้นด้วย ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าจะสอนอะไร จะสอบอย่างไร และหน้าที่สำคัญของผู้สอนคือต้องรู้จักวิธีวัดผล ประเมินผล ได้แก่ การสร้างข้อสอบ การให้เกรด การดำเนินการสอบ การแปลผลคะแนนจากข้อสอบมาตรฐาน ทั้งจากแบบทดสอบวัด ความถนัดและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นอกจากนี้ ผู้สอนยังสามารถตัดสินใจได้ว่าข้อสอบมาตรฐานฉบับใดมีคุณภาพเหมาะสมที่จะนำมาใช้ด้วย

¹²⁶วสิน กาญจนวิชัยกุล, การวัดและการประเมินผล, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔-๒๕)

สมสกุล รสชาติ¹²⁷ กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารกับการประเมินผล มีดังนี้

๑. จัดให้มีหนังสือ เอกสาร คู่มือและระเบียบการวัดผลและการประเมินผลไว้ให้ผู้สอนได้ศึกษาค้นคว้า
๒. นิเทศอบรมผู้สอนให้มีความรู้เกี่ยวกับการวัดผลและการประเมินผล
๓. จัดหาวัสดุอุปกรณ์การสอนไว้ให้พร้อม เช่น คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์และกระดาษ
๔. ส่งเสริมให้มีการวิเคราะห์ข้อสอบและปรับปรุงข้อสอบบริหารต้องลงมือปฏิบัติโดยการจัดให้มีเอกสาร หนังสือคู่มือ ระเบียบการวัดผลประเมินผล บริการแก่ผู้สอน สนับสนุนให้ผู้สอนวิธีการวัดผลแบบต่าง ๆ มาใช้ตามความเหมาะสมกับรายวิชาประชุมชี้แจงเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลแก่ผู้สอน จัดระบบการติดตามการจบหลักสูตรของผู้เรียนและแจ้งให้ผู้สอนทราบในแนวเดียวกัน จัดวัสดุอุปกรณ์สำหรับดำเนินการวัดผลและการประเมินผล บริการ แก่ผู้สอน มอบหมายให้ผู้สอนจัดทำข้อสอบมาตรฐาน จัดให้มีคลังข้อสอบ ให้ผู้สอนทำการวิเคราะห์ข้อสอบเพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้นจัดบรรยากาศในการสอบให้เหมาะสมทั้งห้องที่ใช้สอบที่นั่งสอบ ตารางสอบ เวลาทำการสอบและจัดผู้สอนทำการสอนซ่อมเสริมก่อนทำการสอบแก้ตัว รายวิชาและเมื่อสิ้นปีการศึกษา ควรมีการประเมินผลงานทางวิชาการที่ผ่านมา เพื่อนำผลมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไข

สรุปว่า บทบาทของผู้บริหารและผู้สอนกับการประเมินผล ได้แก่ บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบด้านการประเมินผลของผู้บริหารและผู้สอน ผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่ด้านการประเมินผล คือ ๑. กำหนดนโยบายทั่วไป ๒. จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอน ๓. ส่งเสริมผู้สอนให้มีความรู้ทางการวัดผลและประเมินผล ๔. จัดเตรียมการสอบและประเมินผลการสอบ และ ๕. เมื่อมีข้อบกพร่องจะได้หาทางแก้ไขหรือเสนอแนวทางในการนำไปปรับใช้ สำหรับผู้สอนมีบทบาทหน้าที่ด้านการประเมินผล คือ ๑. ด้านการสอนและปรับปรุงเทคนิควิธีการสอนให้ได้ผลดี ๒. ประเมินผลความสามารถของนักเรียนหลังจากที่ทำการสอน

จากที่กล่าวมา **สรุปได้ว่า** ด้านการประเมินผล หมายถึง การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นกิจกรรมทางวิชาการที่สำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่แตกต่างจาก สถานศึกษาของรัฐและเอกชนทั่วไป ได้แก่ สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอนเตรียมความพร้อมของผู้เรียนเพื่อสอบ กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้จัดสอบพระปริยัติธรรม แผนก

¹²⁷สมสกุล รสชาติ,รูปแบบการบริหารงานวิชาการของงานโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ , (จังหวัดนครสวรรค์: วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต , การบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ , ๒๕๔๘), หน้า ๖๕.

บาลี เมื่อผู้สอบประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ สอบไม่ผ่าน ครั้งแรกเปิดโอกาสให้มีการสอบครั้งที่สอง ความสะดวกในการสอบบาลีสนามหลวงระดับประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๔ จัดสถานที่ให้สอบทั้งในกลางและส่วนภูมิภาค การสอบบาลีสนามหลวงระดับเปรียญธรรม ๕ ถึงเปรียญธรรม ๘ จัดสถานที่ให้สอบเฉพาะ ในส่วนกลางข้อสอบบาลีสนามหลวงที่ใช้สอบไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน การสอบบาลีสนามหลวงเป็นการวัดความรู้พื้นฐานของผู้เรียน เพื่อคัดสรรเลื่อนชั้นให้กับผู้เรียน และการวัดผลประเมินผลปัจจุบัน ใช้เกณฑ์คะแนนและวิธีการตรวจประโยคบาลี

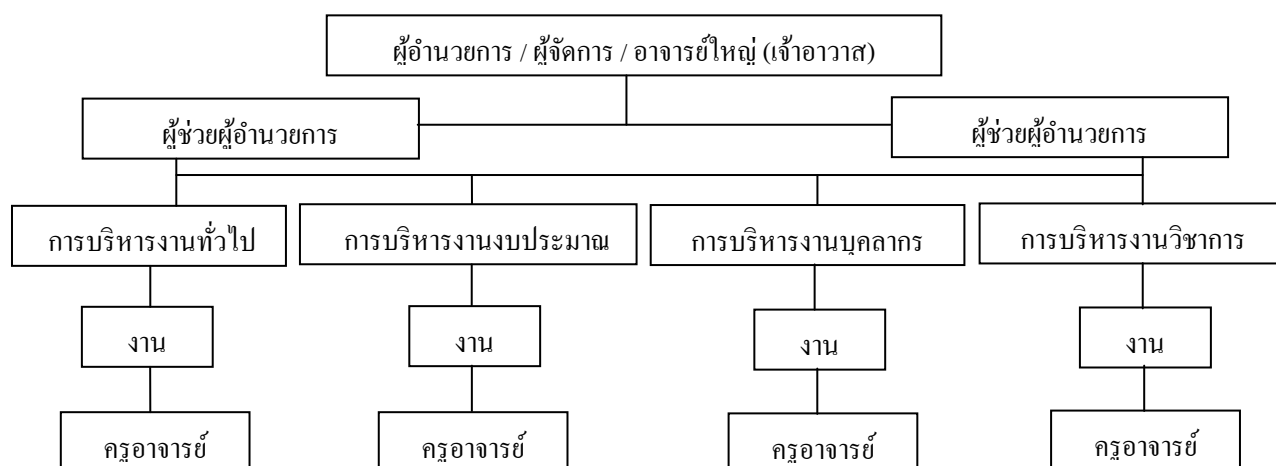
สนามหลวง พ.ศ. ๒๕๔๘๖

๒.๖ การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม – บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำแนกไว้ดังนี้

๒.๖.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดเป็นเจ้าของโครงการเสนอขอจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยผ่านความเห็นชอบจากเจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติตามลำดับและโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีการกำหนดกรอบการบริหารงานต่าง ๆ พร้อมทั้งกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ การจัดระบบบริหารงาน การแบ่งหน่วยงาน การประสานงานและสายสัมพันธ์การบังคับบัญชาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตลอดจนถึงระบบการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนต้องมีวุฒิวิชาชีพครู มีความรู้ในเนื้อหาและศรัทธาความเป็นครู มีโครงสร้างการบริหารและการจัดการเรียนการสอน ดังภาพประกอบนี้

ภาพประกอบ ๑ โครงสร้างการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา¹²⁸

สำหรับระบบการบริหารและการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม และบาลี ที่วัดเปิดเป็นสำนักเรียนแล้ว มีกฎระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่เหมือนกัน ต่างดำเนินการด้วยความเหมาะสม สภาพการจัดการศึกษาภายในสำนักเรียนโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน ครูผู้สอนไม่ได้กำหนดว่าต้องมีวุฒิครู แต่มีความรู้ในเนื้อหาและมีศรัทธาที่จะสอนก็สามารถเป็นครูได้ เพราะฉะนั้นจึงมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนไม่แน่นอนและแตกต่างกันไปตามขนาดหรือความพร้อมของแต่ละสำนัก¹²⁹

๑. วัตถุประสงค์การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑) เพื่อเป็นการให้ประสบการณ์การเรียนรู้และฝึกปฏิบัติที่ดีและเหมาะสมแก่พุทธเยาวชนในวัยศึกษาเล่าเรียน

๒) เพื่อเป็นการสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพและความรู้ความสามารถแก่พระพุทธศาสนา

๓) เพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนของชาติที่มาจากชนชั้น

๔) เพื่อเน้นการศึกษาและปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเรื่องการฝึกอบรมให้มีนิสัยใฝ่หาความรู้ ทักษะ รู้จักวิเคราะห์ อย่างมีระเบียบวิธีการและมีความคิดสร้างสรรค์ มีวินัยในตนเอง เคารพเชื่อฟังข้อบังคับ ระเบียบของคณะสงฆ์ ตลอดจนส่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคม

๕) เพื่อให้ความรู้ทางคติโลกและศีลธรรม รวมทั้งทักษะที่เป็นพื้นฐานเพียงพอแก่การนำไปปรับปรุงการดำรงชีวิตส่วนตัวและเป็นที่พึ่งทางใจแก่สังคม

๖) เพื่อให้มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจให้รู้จักส่งเสริมการสาธารณสุขของชุมชน

๗) เพื่อให้รู้จักบำรุงรักษาสภาพแวดล้อม เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญของงามของคุณธรรมและวัฒนธรรมไทย

¹²⁸ สุภาพร มากแจ้ง, การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔-๓๕.

¹²⁹ มนัส ภาณุภูมิ และคณะ, “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

- ๘) เพื่อปลูกฝังให้มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีความรู้ความเลื่อมใสในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ร่วมกันบำรุงรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศชาติ
- ๙) เมื่อลาสิกขาบทออกไปจะได้มีความรู้ควรแก่อาชีพ เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคมและหากมุ่งหมายที่จะเรียนสูงขึ้นในระดับอุดมศึกษาก็สามารถเรียนได้

๒. หลักการ

- ๑) เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษาวชิราวุธพระปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญศึกษาที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยของสงฆ์ อันเป็นพื้นฐานการประพฤติปฏิบัติธรรมวินัยควรแก่ฐานานุรูปและความสนใจ เป็นหลักสูตรที่โรงเรียนสามารถจัดแผนการเรียนให้จบในตัวเองได้หรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษา
- ๒) เป็นหลักสูตรมุ่งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีบุคลิกภาพ อาจารย์วัดอันสมควรแก่สมณเพศ และเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรค้นพบความสามารถ ความสนใจและความถนัดเฉพาะตน โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาพระปริยัติธรรมและวิชาสามัญอันควรแก่วัยความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละบุคคล
- ๓) เป็นหลักสูตรซึ่งช่วยให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรมีความรู้ทางคิโลกและคิทธิธรรมสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมปัจจุบันได้ตามสมควรแก่สมณวิสัย
- ๔) เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรได้สามารถศึกษาหาความรู้

และทักษะจากแหล่งวิทยาการทางพุทธศาสนา และวิชาสามัญศึกษาในสถานศึกษาต่าง ๆ โดยไม่ขัดต่อวินัยสงฆ์ได้¹³⁰

๓. ปัญหาการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่ผ่านมาประสบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานและการบริหารหลายด้าน ทั้งนี้เพราะสภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ อันเป็นองค์กรหลักที่ควบคุม ส่งเสริมการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยตรง แล้วฝากการบริหารการศึกษาไว้กับการปกครองของคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจะมีอำนาจในการดำเนินงานทุก ๆ อย่างทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังนี้

¹³⁰ กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗-๑๘.

๑) ขาดการเอาใจใส่ดูแลจากทางราชการทั้งทางด้านการจัดการและวางแผนในการพัฒนา เช่น แผนพัฒนาการบริหาร แผนพัฒนาหลักสูตร แผนพัฒนาสถานศึกษา แผนพัฒนาบุคลากร และแผนพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน เป็นต้น

๒) ปัญหาการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมายังส่วนภูมิภาค เช่น ศึกษาธิการจังหวัดไม่ทราบเรื่องเกี่ยวกับโรงเรียนประเภทนี้เลย

๓) ขาดงบประมาณดำเนินงานด้านบุคลากร วิชาการ ห้องสมุด ฯลฯ และทางกระทรวงศึกษาธิการหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติต้องแก้ไขเร่งด่วน คือ ค่าจ้างและสวัสดิการแก่ครูอาจารย์ ผู้ร่วมงานที่เป็นฆราวาส

๔) งบประมาณด้านอัตราเงินเดือน ผู้บริหารในตำแหน่งต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น ผู้จัดการ ๓,๘๕๐ บาท ครูใหญ่ ๓,๓๐๐ บาท อาจารย์ใหญ่ ๕,๓๕๐ บาท ผู้อำนวยการ ๘,๓๖๐ บาท ส่วนผู้ช่วยครูใหญ่ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายปกครอง ทะเบียนและวัดผล วิชาการ และธุรการจะต้องมีอัตราเงินเดือนอย่างน้อย เดือนละ ๓,๕๐๐ บาท / ๑ ตำแหน่ง

๕) งบประมาณอุดหนุนด้านอัตราเงินเดือนครูที่สอนประจำรายวิชาต่าง ๆ ทั้งบังคับและเลือก เดือนละอย่างน้อย ๓,๐๐๐ บาท / ๑ ตำแหน่ง

๖) เงินงบประมาณจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สิ้นเปลืองต่าง ๆ เช่น กระดาษโรเนียวกระดาษไข หมึกโรเนียว ซอล์ ฯลฯ เฉลี่ยนักเรียนรูปละ ๑๕๐ บาท / ปีการศึกษา

๗) งบประมาณสนับสนุนด้านจัดทำห้องสมุดโรงเรียนและงบประมาณจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์เครื่องใช้ในโรงเรียนทุก ๆ ฝ่าย เช่น โต๊ะครู โต๊ะนักเรียน ตู้ เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องโรเนียว กระดาน ฯลฯ เฉลี่ยนักเรียนรูปละ ๖๐ บาท / ปีการศึกษา

๘) งบประมาณสำหรับผลิตสื่อการเรียนการสอนทุก ๆ วิชา เฉลี่ยรูปละ ๑๐๐ บาท / ปีการศึกษา

๙) งบประมาณสำหรับการประชุมสัมมนาอบรมผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ครูสอนทุก ๆ วิชา เฉลี่ยโรงเรียนละ ๕,๐๐๐ บาท / ๑ ปี¹³¹

๔. แผนพัฒนาการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

จากการประชุมสัมมนาผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศที่วังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๘-๑๐ กันยายน ๒๕๔๕ มีมติร่วมกันในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาโรงเรียน ดังต่อไปนี้

¹³¹ มนัส ภาคภูมิ และคณะ , “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๗๓-๗๕.

๑) ให้ส่วนราชการที่มีหน้าที่โดยตรงจัดระบบบริหารโรงเรียน ให้การอุดหนุนงบประมาณไม่ต่ำกว่า ๖๐ % ของค่าใช้จ่ายการบริหารทุก ๆ ด้าน มีอาคารสถานที่ เป็นต้น

๒) ระบบการบริหารใหม่ให้โรงเรียนต่าง ๆ มีอัตราตำแหน่งผู้จัดการครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่และผู้อำนวยการ ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ ผู้ช่วยฝ่ายทะเบียน ผู้ช่วยฝ่ายปกครองและพัฒนา จริยธรรม ผู้ช่วยฝ่ายธุรการ หรือให้เป็นไปตามระบบของโรงเรียนรัฐบาลทุกประการ

๕. แผนพัฒนาหลักสูตร

๑) จัดให้มีโครงการติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่องโดยให้ กรมการศาสนาประสานงานไปทางกรมวิชาการและกรมสามัญศึกษา ในการขอเข้ากลุ่มวิชาการสาย สามัญของโรงเรียนแต่ละเขตการศึกษา ร่วมกับโรงเรียนสังกัดกรม ส่วนรายวิชาปรีชาธิธรรม ยังคง อยู่ ๑๖ กลุ่มเหมือนเดิม

๒) จัดให้มีหน่วยศึกษานิเทศก์ดูแลงานวิชาการของโรงเรียนโดย

(๑) ทำโครงการข้อสอบกลุ่ม

(๒) ทำโครงการปรับปรุงการเรียนการสอนของครู

(๓) ทำโครงการผลิตสื่อการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนของนักเรียน

(๔) ทำโครงการที่ติดตาม ประเมินผลนักเรียนที่จบหลักสูตร

๓) ให้ความร่วมมือกับกรมวิชาการในการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนตาม หลักสูตรที่กำหนดและประเมินผลกระบวนการจัดการศึกษาและปรับปรุงคุณภาพ ภายในกลุ่ม โรงเรียนด้วยกัน

๔) ให้มีการติดตามการดำเนินการของกลุ่มโรงเรียนมีการประสานงานระหว่างกรม วิชาการ กรมต้นสังกัด เขตการศึกษาและจังหวัดนั้น ๆ

๕) ปรับปรุงหลักสูตรเฉพาะวิชาปรีชาธิธรรม (ธรรม วินัย บาติ) ให้สอดคล้องกับ หลักสูตรของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

๖. แผนพัฒนาสถานศึกษา

๑) จัดให้มีคณะกรรมการหรือที่ปรึกษาของแต่ละโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วม

๒) ให้มีเงินงบประมาณพัฒนาสภาพอาคารเรียนและห้องปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ของ โรงเรียนตามความเหมาะสมแก่โรงเรียนนั้น ๆ

๓) โรงเรียนควรมีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น สะอาดงามตา ปลูกต้นไม้ และดอกไม้ ประดับ ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ห้องเรียน อาคารเรียน วัสดุการเรียนการสอนอยู่ในสภาพที่ ได้รับการบำรุงรักษาเป็นอย่างดี พร้อมทั้งจะใช้ได้ทันที

๗. แผนพัฒนาบุคลากร

- ๑) จะต้องมียศตราบรรจุครูประจำโรงเรียนของกรมต้นสังกัดทุก ๆ โรงเรียนทั่วประเทศ และอัตราเงินเดือนจากทางราชการอย่างเหมาะสม
- ๒) มีการประชุมสัมมนาผู้บริหาร โรงเรียนปีละ ๒ ครั้งทั่วประเทศ และตามที่กลุ่มโรงเรียนกำหนดขึ้น
- ๓) มีการประชุมสัมมนานุเคราะห์ด้านการจัดทำจุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชา ร่วมกัน การปรับปรุงและจัดทำแผนการสอนรายวิชาต่าง ๆ การสร้างเครื่องมือวัดผล (ปรับปรุง กระบวนการ วิธีการ มากกว่าเน้นเนื้อหาวิชา) การแนะแนวการศึกษา การทำข้อสอบ และการผลิต สื่อการเรียนการสอน การประเมินผลด้านจิตพิสัย การอบรมเทคนิคการสอนรายวิชา การพัฒนาการเรียนสอนโดยใช้นวัตกรรม การจัดทำแผนนิเทศภายในโรงเรียน การอบรมผู้บริหารหัวหน้าหมวด วิชา ฯลฯ การวิเคราะห์ข้อสอบตามจุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชา

๘. แผนพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

- ๑) จะต้องมียงบประมาณส่งเสริมวิชาการ เช่น มีห้องสมุดที่สะอาด นำเข้าไปใช้ บริการ มีความสะดวกสบายเป็นกันเอง มีเอกสารหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนพอเพียงสำหรับครู และนักเรียน
- ๒) จะต้องมียงบประมาณจัดนิเทศ ดูงานการเรียนการสอน มีเครื่องมือวัดผลจัด โครงการเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่บุคลากรในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอและเสนอแนะแนวคิดใหม่ ๆ ที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อการเรียนการสอน

๙. แผนพัฒนาส่งเสริมกิจกรรมนักเรียน

- ๑) มีการอบรมนักเรียนและหัวหน้านักเรียน
- ๒) จัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและวันสามเณรขึ้น
- ๓) จัดให้มีกิจกรรมแนะแนวการศึกษาและการออกค่ายอาสาพัฒนา
- ๔) ส่งเสริมให้มีกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เอกถลักษณ์ไทย
- ๕) ส่งเสริมให้มีการแข่งขันความเป็นเลิศทางวิชาการ
- ๖) จัดประกวดผลงานของนักเรียนด้านต่าง ๆ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน การแต่งหนังสือ การเทศนา การอบรม
- ๗) ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน
- ๘) ส่งเสริมการพัฒนาด้านสาธารณสุขและอนามัยของนักเรียน¹³²

๒.๗.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม - บาลี

การศึกษาของคณะสงฆ์แผนกนักธรรม - บาลี ตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางสำหรับส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ในสังฆมณฑล ที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาและการวัดผลการสอบแผนกนักธรรม - บาลี สนามหลวง มีสภาการศึกษาของคณะสงฆ์มีองค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- ๑) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธาน
- ๒) แม่กองบาลีสนามหลวง เป็นรองประธานรูปที่ ๑
- ๓) แม่กองธรรมสนามหลวง เป็นรองประธานรูปที่ ๒
- ๔) นายกสภาการศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นกรรมการ
- ๕) นายกสภาการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นกรรมการ
- ๖) ประธานกรรมการสภาการศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็น

กรรมการ

- ๗) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นกรรมการ
- ๘) เลขาธิการสภาการศึกษาของคณะสงฆ์และผู้ทรงคุณวุฒิอีก ๑๐ ท่าน ไม่เกิน ๑๑ ท่าน ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามมติของมหาเถรสมาคม กรรมการสภาการศึกษาของคณะสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ ดังนี้

- (๑) ควบคุมการศึกษาของคณะสงฆ์
- (๒) ส่งเสริมนโยบายการศึกษาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ สามเณร
- (๓) พิจารณาวางโครงการหรือแผนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกระดับและทุกสาขาวิชาตามนโยบายของคณะสงฆ์
- (๔) พิจารณาให้ความเห็นชอบการจัดทำหลักสูตรและแบบเรียนตามโครงการการศึกษาทุกระดับ
- (๕) พิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาหรือเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของคณะสงฆ์ตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย¹³³

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่ใช้ในการเรียน การสอนและการสอบในสนามหลวง ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย สอดคล้องกับความจำเป็นและดำเนิน

¹³² กิตติ ชีรสนันต์, เทคนิคการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ม . ต้น และ ม . ปลาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑-๕๔.

¹³³ ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ , (เอกสารงานวิจัยส่วนบุคคล วปอ. รุ่นที่ ๒๔ ปีการศึกษา ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๕.

กิจการคณะสงฆ์ต่อพระพุทธศาสนาตลอดมา จนเป็นที่ยุติใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ เปรียญธรรม ๘
ชั้นคือ ประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม (ป.ธ.) ๘ ประโยค ดังนี้

๑) ประโยค ๑-๒

(๑) วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือธัมม
ปัทมฐกถา ภาคที่ ๑ ถึงภาคที่ ๔

(๒) วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ประเภทสอบความจำ

๒) ประโยค ๒

.ธ.๓

(๑) วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือธัมม
ปัทมฐกถา ภาคที่ ๕ ถึง ภาคที่ ๘

วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปัทมฐกถา ภาค ๕ ถึงภาค ๘

(๓) วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบความจำ
และความเข้าใจ ประกอบกัน

(๔) วิชาบูรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะ
วรรคตอนตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายราชการ เป็นต้น

๓) ประโยค ๒

.ธ. ๔

(๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปัทมฐกถา ภาค ๑

(๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลัตถทีปนี ภาค ๑

๔) ประโยค ๒

.ธ. ๕

(๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปัทมฐกถา ภาค ๒ ถึง ภาค ๔

(๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลัตถทีปนี ภาค ๒

๕) ประโยค ๒

.ธ. ๖

(๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธัมมปัทมฐกถา ภาค ๕ ถึงภาคที่ ๘

(๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ตติย – จตุตถ – ปัญจสมันต – ปา
สาทิกา (แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นภาษาไทยหรืออาจดัดแปลงสำนวน
และท้องเรื่องหรือตัดตอนที่ต่าง ๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยคสอบไล่ก็ได้)

๖) ประโยค ๒

.ธ. ๗

(๑) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือมงคลัตถทีปนี ภาค ๑

(๒) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐม – ทุติยสมันตปาสาทิกา

๗) ประโยค ๒

.ธ. ๘

(๑) วิชาแต่งฉันทเป็นภาษามคธ ๓ ฉันท ในจำนวน ๖ ฉันท คือ

(๑) ปฐยาวัตร

(๒) อินทรวีเชียร

(๓) อุเปนทรวีเชียร

(๔) อินทรวงศ์

(๕) วังสัฏฐะ

(๖) วสันตคิลิก (ข้อสอบแล้วแต่คณะกรรมการจะกำหนดให้)

(๒)) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือปฐมสมันตปาสาทิกา วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือวิสุทธิมรรค ภาค ๑, ภาค ๒

๘) ประโยค ป.ธ. ๕

(๑)) วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วน (ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้)

(๒)) วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือวิสุทธิมรรค ภาค ๑, ภาค ๒

(๓)) วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสืออภิธรรมมัตถกวิภาวินี¹³⁴

๒.๓.๓ หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม (สำหรับพระภิกษุสามเณร)

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม ที่ใช้ในการเรียน การสอนและการสอบในสนามหลวง ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย สอดคล้องกับความจำเป็นและดำเนินกิจการคณะสงฆ์ต่อพระพุทธศาสนาตลอดมา จนเป็นที่ยุติใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ นักธรรม ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ดังนี้

๑. นักธรรมชั้นตรี

๑) เรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑

๒) ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ

๓) คำนาน หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๑

๔) วินัย หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุข เล่ม ๑

๒. นักธรรมชั้นโท

¹³⁴ ตามเนรอุทิศ ศิริวรรณ , แนวทางการเรียนบาลี ประโยค ๑ – ๒ ถึง ป.ธ. ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง , ๒๕๓๓), หน้า ๑-๒.

๑) เรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกยออีกอันมาอ้าง ๒ แห่ง ไม่ให้ซ้ำกัน เรียงเชื่อมความให้สืบเนื่องติดต่อกันสนิท

๒) ธรรม แก้ปัญหาธรรมวิภาคพิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒

๓) คำนาน แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ หลักสูตรใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธาณูพุทธประวัติ อันกล่าวเฉพาะประวัติแห่งพระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๒

๔) วินัย แก้ปัญหาวินัยพิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒ ผู้จะเข้าสอบนักธรรมชั้นโท ต้องได้ประโยชน์นักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงแล้ว

๓. นักธรรมชั้นเอก

๑) เรียงความกระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกยออีกอันมาอ้าง ๑ แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน เรียงเชื่อมความให้สืบเนื่องกันสนิท

๒) ปัญหาธรรมโดยปรมัตตเทศนา หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ เช่น ปรมัตตปฏิปทา และสังสารวัฏ สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน มหาสติปัฏฐาน ภิรมานันทสูตร

๓) คำนาน แก้ปัญหาพุทธาณูพุทธประวัติ กับข้อความในท้องเรื่องนั้น หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธาณูพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ สังคีตติกา พระปฐมสมทกลา (พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

๔) วินัย แก้ปัญหาวินัย มีสังฆกรรม เป็นต้น หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑ ผู้จะเข้าสอบประโยชน์นักธรรมชั้นเอก ต้องได้ประโยชน์นักธรรมชั้นโทในสนามหลวงแล้ว ¹³⁵

๒.๓.๔. หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมศึกษา (สำหรับฆราวาส)

หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมศึกษา ที่ใช้ในการสอนและการสอบในสนามหลวง ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย สอดคล้องกับความจำเป็น และเหมาะสมกับฆราวาสที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

๑. ธรรมศึกษาชั้นตรี

¹³⁵ คณาจารย์เลียงเชียง , คู่มือเรียนนักธรรมตรี – โท – เอก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง , ๒๕๓๕), หน้า ๑-๒๖๘.

เรียงความแก้กระทู้ธรรม และตำนาน ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ส่วนวินัย
หลักสูตรใช้หนังสือ เบญจศีล เบญจธรรม อุโบสถศีลของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ญาณวรเถร)

๒. ธรรมศึกษาชั้นโท

ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นโท เว้นวินัย ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นโท ต้อง
ได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นตรีในสนามหลวงแล้ว

๓. ธรรมศึกษาชั้นเอก

ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก เว้นวินัย ผู้จะสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอก ต้องได้
ประโยคธรรมศึกษาชั้นโทในสนามหลวงแล้ว¹³⁶

สรุปได้ว่า ¹³⁷ ความเป็นมาของพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ระบบการศึกษาของ
พระสงฆ์แผนกหนึ่ง ที่ศึกษาภาษาบาลีเป็นวิชาหลัก เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้เผยแผ่ธรรมครั้งพุทธ
กาล เป็นคาถา คือพระพุทธานุญาตแต่ละคำของพระพุทธเจ้าเป็นภาษาบาลีทั้งหมดเป็นภาษาเฉพาะ
ของพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาที่พระภิกษุและสามเณรในฐานะศาสนทายาท ควรศึกษา เป็น
การศึกษาที่รักษาพระพุทธพจน์ไม่ให้เลอะเลือนหรือถูกปลอมแปลงได้ เป็นระบบการศึกษาที่คณะ
สงฆ์ให้ความสำคัญมากกว่าการศึกษาแผนกอื่น เป็นการศึกษาที่มีความเป็นมาพร้อมกับการยอมรับ
นับถือพระพุทธศาสนา เป็นระบบการจัดการศึกษาที่มีพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงด้าน
หลักสูตรและ โครงสร้างการศึกษาน้อยที่สุด และพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่เปิดรับ
พระภิกษุสงฆ์สามเณร เข้าเรียนโดยไม่มีเงื่อนไขที่จะต้องจบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม -
บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นหลักสูตรผสมผสานระหว่างวิชาสาย
สามัญกับวิชาพระปริยัติธรรม อันนับได้ว่าเหมาะสมแก่กาลสมัย

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นภมณฑล ลิขมื่นเปี่ยม , และวลัยพร ศิริภิรมย์¹³⁸ วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการ

¹³⁶ วัชร ธรรมเจริญ, คู่มือเรียนนักธรรมศึกษาตรี – โท – เอก, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๒๕๖.

¹³⁷ พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว, สภาพและปัญหาการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕, หน้า ๔๐.

ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีสภาพปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะที่คล้ายคลึงกัน มีข้อสรุปสาระสำคัญๆ ต่อไปนี้

๑. ด้านหลักสูตร หลักสูตรมีเนื้อหาสาระที่เก่าเกินไปและภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก โดยเฉพาะเนื้อหาสาระในแผนกบาลีเน้นการจำ และการแปลมากกว่าความเข้าใจ ขาดการประยุกต์ใช้ ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายจัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีการอธิบายให้ชัดเจนควรจัดกล่าส่วนต่างๆ ให้ทันสมัยและควรเพิ่มวิชาการทางโลก เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้หลากหลาย มีความแตกฉานสามารถเชื่อมโยงประยุกต์ใช้และมีความสนใจอยากเรียนมากยิ่งขึ้น เวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่น่าสนใจ มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง จึงควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นคาบจัดให้เรียนตลอดทั้งปีมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย วิธีการเรียนการสอนเน้นการท่องจำและการแปลไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้และขาดการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะ ทั้ง ๔ ด้านคือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ ส่งเสริมให้มากขึ้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น

๒. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนไม่เพียงพอมักใช้ระบบพี่สอนน้องผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงขาดการศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ซึ่งผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีคุณวุฒิและมีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบันเปรียบเทียบ อธิบายและประยุกต์ใช้ และควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้สอน หนังสือ ตำราประกอบการเรียนเป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยาก จึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลางและจัดกล่าส่วนต่าง ๆ ให้ทันสมัย สามารถเข้าใจง่ายและควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริม จัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอทั้งภายในและภายนอกมีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมความสะดวกที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

¹³⁸ นกมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, และวลัยพร ศิริภิรมย์, แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนากับการเรียนรู้, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ)

๓. ด้านการวัดผลประเมินผล เกณฑ์การวัดและประเมินผลมักวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ไม่มีเกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์แน่นอน ควรปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลางจัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกันโดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่าวัดความจำ ความยากง่ายของข้อสอบยากเกินไป ขาดการทดสอบความยากง่าย ควรมีการทดสอบความยากง่ายของข้อสอบ เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนครอบคลุมทุกด้าน ข้อสอบควรเน้นการประยุกต์ใช้และควรปรับปรุงการออกข้อสอบโดยให้เลือกทำ มีการสอบเก็บสะสมได้ ในทุกระดับ ทั้งนี้ควรให้ผู้สอนได้ประเมินผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน หรือองค์ประกอบอื่นๆประกอบด้วย

พระมหาสุวรณ กระแสเทพ¹³⁹ วิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้บริหารและผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในด้านงานการสอนและกิจกรรมนักเรียน งานการวัดและการประเมินผล งานเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน และงานส่งเสริมวิชาการมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

๒. ผู้บริหารและผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษารายด้านมีการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน โรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลาง มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการไม่แตกต่างกัน

มงคล สิทธิหล่อ¹⁴⁰ วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมในการจัดการศึกษา ด้านบุคลากร มีความเพียงพอในเชิงปริมาณ แต่ขาดแคลนในเชิงคุณภาพ ด้านอาคารสถานที่มีเพียงพอ ส่วนสภาพการบริหารโรงเรียน ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการประสานงาน และด้านการควบคุมงานโรงเรียน ได้ดำเนินการครอบคลุมทุกด้าน แต่ยังไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะในโครงสร้างการบริหาร ยังไม่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สำหรับสภาพการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนได้ดำเนินการด้านการวางแผนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านวัดผลประเมินผล ตามสภาพที่สามารถทำได้ ยกเว้นด้านสื่อและนวัตกรรมโรงเรียนดำเนินการน้อย ได้แก่ การใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย นอกจากนั้น โรงเรียนยังได้รับ

¹³⁹ พระมหาสุวรณ กระแสเทพ , การบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา, (กรุงเทพมหานคร :วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

¹⁴⁰ มงคล สิทธิหล่อ, การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ , วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕, บทคัดย่อ.

การสนับสนุนการนิเทศ จากหน่วยภายนอกน้อยเกินไป

ดร .สิน งามประโคน พระมหาลี ลภขณญาโณ และ ดร .ประยูร แสงใส ¹⁴¹ ได้ทำการวิจัย เรื่อง “การศึกษาความต้องการในการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในอนาคต” โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาความต้องการด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณร (๒) เพื่อเปรียบเทียบความต้องการด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณร (๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณร (๔) เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาความต้องการด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณร สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นพระภิกษุสามเณรทั้ง 4 ภาคของประเทศจำนวน ๑,๙๐๐ รูป โดยมีผลการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

๑. พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในอนาคตน้อยลง

๒. พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อความต้องการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและในความต้องการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น

๓ . การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรจำแนกเป็นรายการพบว่า

- พระภิกษุสามเณรที่มีความต้องการศึกษาแผนกธรรมมากที่สุดคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณรภาคเหนือ
- พระภิกษุสามเณรที่มีความต้องการศึกษาแผนกบาลีมากที่สุดคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- พระภิกษุสามเณรที่มีความต้องการศึกษาแผนกสามัญศึกษามากที่สุดคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณรภาคเหนือ
- พระภิกษุสามเณรที่มีความต้องการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมากที่สุดคือ กลุ่มพระภิกษุสามเณรภาคเหนือ

๔. ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในอนาคตในระดับมากคือ พระภิกษุสามเณรในปัจจุบันจำเป็นต้องศึกษาให้มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในสังคมและการศึกษาสงฆ์เป็นทางเลือกที่ดีโดยเฉพาะเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา

๕ . พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อปัญหาการศึกษาแผนกธรรมและแผนกบาลีสอดคล้องกัน ๓ อันดับแรกคือ (๑) งบประมาณการสนับสนุนการศึกษาน้อย (๒) ครูสอนไม่เพียงพอและ (๓) หลักสูตรมีเนื้อหาสาระที่ยากต่อการศึกษาด้วยตนเอง

¹⁴¹ดร.สิน งามประโคน พระมหาลี ลภขณญาโณ และ ดร.ประยูร แสงใส, “การศึกษาความต้องการในการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในอนาคต”, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗, บทคัดย่อ.

๖. พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อปัญหาการศึกษาแผนกสามัญศึกษาและในระดับมหาวิทยาลัยสอดคล้องกัน ๑ อันดับแรกคือ (๑) ไม่มีทุนการศึกษา (๒) การเดินทางไปศึกษาลำบาก และ (๔) หาวัดอยู่จำพรรษาเพื่อการศึกษาเพราะเจ้าอาวาสบางวัดไม่สนับสนุนการศึกษาแผนกสามัญศึกษาและระดับมหาวิทยาลัย

๗. ส่วนแนวทางแก้ปัญหาการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรพบว่า (๑) ต้องการให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณการศึกษาทุกแผนกอย่างเพียงพอ (๒) ต้องการครูผู้มีความรู้และประสบการณ์ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีเพิ่มมากขึ้น (๓) ควรปรับปรุงเนื้อหาสาระของหลักสูตรแผนกธรรมและแผนกบาลีให้ง่ายต่อการศึกษาด้วยตนเอง

๘. สำหรับพระภิกษุสามเณรที่ต้องการศึกษาแผนกสามัญศึกษาและในระดับมหาวิทยาลัยต้องการให้รัฐบาลให้โอกาสผู้เงินยืมเรียนได้เหมือนกับนักเรียนและนักศึกษาฆราวาส และเจ้าอาวาสได้มีเมตตารับพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาเพื่อศึกษาเล่าเรียนและสำนักเรียนควรมีรถรับ-ส่งพระภิกษุสามเณรไปศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งในระดับมหาวิทยาลัย¹⁴²

สุกรี ทองคำ¹⁴³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหารครูผู้สอน และนักเรียนในกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ที่ ๑๑” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ทัศนะของผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน ต่อการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ๒) ทัศนะของผู้บริหารต่อการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๕ ด้าน คือ การจัดการเรียนการสอน งานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การวางแผนงานวิชาการ การพัฒนาและส่งเสริมด้านวิชาการ และการวัดผลและประเมินผล มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ๔ ด้าน คือ การนิเทศการศึกษา การแนะแนว งานสื่อการเรียนการสอน และงานห้องสมุด ๓) ทัศนะของครูผู้สอนต่อการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปาน

¹⁴²ดร.สิน งามประโคน พระมหาสิทธิ ฤกษ์คุณาโณ และ ดร.ประยูร แสงใส, “การศึกษาความต้องการในการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในอนาคต”, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗, บทคัดย่อ.

¹⁴³สุกรี ทองคำ, “การศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามทัศนะของผู้บริหารครูผู้สอน และนักเรียนในกลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ที่ ๑๑”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๗, บทคัดย่อ.

กลาง ๗ ด้าน คือ การวัดผลและประเมินผลการเรียน งานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การพัฒนาและส่งเสริมด้านวิชาการ การแนะแนว การนิเทศการศึกษา งานห้องสมุด และงานสื่อการเรียนการสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ๒ ด้าน คือ การวางแผนงานวิชาการ และการจัดการเรียนการสอน ๔) ทักษะของนักเรียนต่อการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ๕) เมื่อเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนและนักเรียนต่อการบริหารงานวิชาการ โดยภาพรวม การปฏิบัติมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า การปฏิบัติมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ อยู่ ๔ ด้าน คือ การวางแผนงานวิชาการ การจัดการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาและส่งเสริมด้านวิชาการ การปฏิบัติมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ อยู่ ๒ ด้านคือ การแนะแนว และการวัดผลและประเมินผล นอกนั้นไม่มีความแตกต่างกัน ๖) การเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนและนักเรียนต่อการบริหารงานวิชาการ ด้านที่มีทักษะแตกต่างกัน โดยทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ตามวิธีการของเซฟเฟ่ ปรากฏผลดังนี้ ๖.๑ ทักษะของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนต่อการบริหารงานวิชาการ ด้านการนิเทศการศึกษาและการพัฒนาและส่งเสริมงานวิชาการ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๕ และ .๐๑ ตามลำดับ ๖.๒ ทักษะของผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียนต่อการบริหารงานวิชาการ ด้านการวางแผนงานวิชาการ การจัดการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษาและ การพัฒนาและส่งเสริมด้านวิชาการ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนด้านการแนะแนว และการวัดผลและประเมินผลการเรียน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๖.๓ ทักษะของครูผู้สอนและนักเรียนต่อการบริหารงานวิชาการ ในด้านการวางแผนงานวิชาการและการจัดการเรียนการสอน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑ ๗) ปัญหาอุปสรรคได้แก่ ขาดแคลนสื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน งบประมาณ ได้รับสนับสนุนไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรที่มีความชำนาญการและประสบการณ์ ขาดอาคารสถานที่ หอพัก ห้องเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนการสอน การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพ นโยบายและ ระบบการทำงานไม่ชัดเจน การดำเนินงานล่าช้า ขาดการประสานงานและความร่วมมือ ขาดการนิเทศและติดตามผล การประชาสัมพันธ์มีน้อย บุคลากรขาดขวัญกำลังใจและไม่มี ความมั่นคงในอาชีพ ๘) ข้อเสนอแนะ คือ รัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา บุคลากร อาคารสถานที่ให้เพียงพอ ควรดำเนินการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการและจัดการฝึกอบรมบุคลากรด้านความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนและทักษะในการทำงาน ควรจัดสวัสดิการและค่าตอบแทนแก่ครูอย่างเหมาะสม

พระสมบัตินันบุตร¹⁴⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการ ๑) งานวิชาการ พบว่า การจัดตารางสอน ครูเข้าสอนเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ๒) งานธุรการ พบว่า บุคลากรรับผิดชอบงานธุรการต่างๆ ได้เหมาะสม ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ๓) งานปกครองนักเรียน พบว่า มีการเก็บทะเบียนประวัตินักเรียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ๔) งานบริการ พบว่า มีการจัดบุคลากรให้รับผิดชอบเป็นลายลักษณ์อักษร ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง มาตรฐานการศึกษา ๑) ผลผลิตพบว่า นักเรียนเห็นคุณค่าและภูมิใจในพุทธศาสนา ระดับความคิดเห็นอยู่ในขั้นสูง ๒) กระบวนการ พบว่า มีการจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ระดับความคิดเห็นอยู่ในขั้นปานกลาง ๓) ปัจจัยป้อนเข้า พบว่า ผู้บริหารครูสอนมีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู ระดับความคิดเห็นอยู่ในขั้นสูง ปัญหาการจัดการ ๑) งานวิชาการพบว่า มีปฏิทินแผนงานวิชาการล่วงหน้าไม่ชัดเจน ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ๒) งานธุรการ พบว่า ครูไม่ได้รับทราบและเข้าใจระเบียบและแนวปฏิบัติ ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ๓) งานปกครองนักเรียน พบว่า ขาดการบันทึกประวัติพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อเก็บตกไว้ศึกษา แก้ไข ระดับความปานกลาง ๔) งานบริการ พบว่า โรงเรียนได้รับการร้องเรียนจากครู และนักเรียน ในการหยิบยื่นหนังสือจากห้องสมุดและโสตทัศนูปกรณ์ที่ชำรุดใช้การไม่ได้ ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

พระครูสุตวิสุทธิคุณ¹⁴⁵ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ คือ เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครู นักเรียนและบุคลากรในชุมชน ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะสำหรับสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ ชุดแบบสอบถาม ๔ ปัจจัย คือ หลักสูตร สิ่งแวดล้อม พฤติกรรมครู และการสนับสนุนของชุมชน ประชากรที่ใช้ได้แก่ ผู้บริหารและครู ๑๔ รูป พระนักเรียน ๑๐๘ รูป ประชาชนในชุมชนวัดโมลีโลกยาราม ๕๐ คน วิเคราะห์ ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ

¹⁴⁴พระสมบัตินันบุตร ,“การจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๗, บทคัดย่อ.

¹⁴⁵พระครูสุตวิสุทธิคุณ, “ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร ”, **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต** ,สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๘, บทคัดย่อ.

ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้ค่าเฉลี่ยในการเปรียบเทียบ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนของนักเรียนมากที่สุดตามลำดับมีดังนี้ หลักสูตร พฤติกรรมครู สิ่งแวดล้อม และน้อยที่สุดคือ การสนับสนุนของชุมชน การพิจารณาในรายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตร พบว่า ปัจจัยที่มีผลมากที่สุดคือ เนื้อหา น้อยที่สุดคือ การนำหลักสูตรไปใช้ ในเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่มีผลมากที่สุดคือ เรื่องการเตรียมการสอน รองลงมาคือ กระบวนการหลังการสอน ปัจจัยที่มีผลน้อยที่สุดคือ การสนับสนุนของชุมชน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียน พบว่า ครูต้องการวิธีการวัด การประเมินผล นักเรียนเห็นว่าไม่มีผล นักเรียนต้องการหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพที่จะทำให้สามารถสร้าง สติปัญญาได้ ในเรื่องวิธีสอนพบว่า การประเมินผลก่อนสอนสำคัญมากต่อการประเมินความรู้ มีผลน้อยที่สุดคือ สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีผลน้อยต่อการจัดกิจกรรมในชั้น และการวางแผนหลักสูตร ต่อความสนใจและการ ส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของวิชาเรียน การสนับสนุนของชุมชนคือการให้ทุน ให้รางวัล พบว่าสามารถช่วยให้ นักเรียนประสบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้

พระรังสรรค์ พิมพ่างทอง¹⁴⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย” ผลการวิจัยพบว่า ๑. บริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ทั้ง ๓ แห่ง ตั้งอยู่ในบริเวณวัดและมีชื่อคล้ายกับวัดที่ตั้งอยู่ มีพื้นที่ระหว่าง ๑๖ งาน ๕๐ ตารางวา ถึง ๑ไร่ ๒ งาน ตั้งมากกว่า ๑๐ ปีแล้ว หยุดทำการสอนในวันพระและวันอาทิตย์ เปิดสอนในช่วงชั้นที่ ๓ –๔ อัตราส่วนครูต่อนักเรียน ๑ : ๑ ถึง ๑ : ๖ มีห้องเรียน ๒- ๖ ห้อง และมีอัตราส่วนคอมพิวเตอร์ต่อนักเรียน ๑ : ๑ ถึง ๑ : ๑๖ ๒. สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดสุโขทัย มีการดำเนินการตามกรอบการบริหารงาน ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร และด้านงานบริหารงานทั่วไป ๓ . ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ๓ .๑ ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ในทัศนะของผู้บริหาร ครู และกรรมการ ในภาพรวมและเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ใน

¹⁴⁶พระรังสรรค์ พิมพ่างทอง , “สภาพและปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาการบริหารการศึกษา , มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๔๘, บทคัดย่อ.

ระดับปานกลาง ปัญหาด้านวิชาการอันดับแรกได้แก่การจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ ปัญหาด้านงบประมาณ ได้แก่ปัญหาการยกย่องเชิดชูเกียรติ และปัญหาด้านงานบริหารทั่วไป ได้แก่ ปัญหาดำเนินการด้านธุรกิจของโรงเรียน ๓.๒ ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดสุโขทัย ตามทัศนะของนักเรียนในภาพรวมและเป็นรายด้านทุกด้าน พบว่ามีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาด้าน วิชาการอันดับแรกได้แก่ปัญหาการวัดผลประเมินผลโดยเน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง ปัญหาด้านงบประมาณ ได้แก่ปัญหาการแสวงหาแหล่งทุนการศึกษาและทุนเพื่อพัฒนาสถานศึกษา ปัญหาด้านบุคลากร ได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับความพอเพียงของครูผู้สอนและปัญหาด้านงานบริหารทั่วไป คือปัญหาการบำรุง อนุรักษ์และพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง ปลอดภัย

พระมหาบุญทอง เหลาฉลา¹⁴⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ได้ทำการวิจัย พบว่า ๑. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาการบริหารงานวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน คือ ด้านการวางแผนงานวิชาการ ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านการวัดผลประเมินผล และด้านงานสื่อการเรียนการสอน ๒. การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหาร และครูผู้สอน มีความคิดเห็นต่อปัญหาการบริหารงานวิชาการโดยรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวางแผนงานวิชาการ และด้านหลักสูตรการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล ไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุและคฤหัสถ์ต่อปัญหาการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าพระภิกษุและคฤหัสถ์ มีความคิดเห็นต่อปัญหาการบริหารงานวิชาการ โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกบาลี หรือการจัดการศึกษาภาษาบาลีของพระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐอย่างจริงจังจึงให้การสนับสนุนเพียงบางส่วนมาเป็นเวลานาน ทำให้การเปลี่ยนแปลงในพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างล่าช้าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จในการศึกษา ยังไม่น่าพอใจการพัฒนาบุคลากรทางศาสนา มีปัญหาในการจัดการศึกษา

¹⁴⁷พระมหาบุญทอง เหลาฉลา, “การศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑๑ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐, บทคัดย่อ.

โดยที่ผู้จัดการศึกษาและผู้รับการศึกษาต้องต่อสู้กับอุปสรรค และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสำนักศาสนศึกษาโดยลำพังเป็นส่วนใหญ่ เพราะมีผู้ที่สนใจในเรื่องการปรับปรุงการศึกษาของสงฆ์ อยู่ในขอบเขตจำกัด

ดังนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณรโดยตรง จึงมีปรากฏไม่มากนัก การศึกษาคควรให้ความสนใจและช่วยปรับปรุงพัฒนาการจัดการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร เพื่อให้เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะการศึกษามีความสำคัญกับบุคคลทุกเพศ วัย และทุกสังคม ของประเทศชาติ พระภิกษุและสามเณรก็เป็นบุคคลที่อยู่ในสังคม เป็นประชากรของประเทศชาติ ที่รัฐต้องให้การดูแลและให้การสนับสนุนด้านการศึกษอย่างจริงจังและเข้าใจ เพราะการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในปัจจุบัน มีอุปสรรค ข้อขัดข้อง อันเป็นปัญหาต่อระบบการจัดการเรียนการสอนในด้านต่างๆ โดยสรุปคือ ด้านหลักสูตรใช้หลักสูตร พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่มีการจัดโครงสร้างการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และหลักสูตรที่ใช้ศึกษา แบ่งเป็น ๕ ชั้น ๘ ระดับ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรครั้งล่าสุด จัดการเรียนการสอนโดยไม่มีมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพและสังคมปัจจุบัน ตำราเรียน การเรียนการสอนใช้วิธีสืบทอดกันมา เน้นความจำของผู้เรียนเป็นหลัก ผู้เรียนต้องท่องแบบและแปลให้ตรงกับคัมภีร์เท่านั้น ด้านผู้สอน ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นมหาเปรียญ คือ จบเปรียญธรรม ๓ ขึ้นไป แต่มีน้อยรูปที่ได้ผ่านการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของกองบาลีสนามหลวง วิธีการสอนใช้รูปแบบที่ได้รับการสืบทอดมาจากผู้สอนของตน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน มีเพียงหนังสือตำราเรียนและคำแนะนำวิธีการจากผู้สอนเป็นหลัก ส่วนปัจจัยด้านการบริหาร คือ บุคลากร งบประมาณ วัสดุ-อุปกรณ์ และการจัดการ เป็นหน้าที่ของผู้บริหารจะต้องเป็นผู้จัดเตรียมและสรรหา เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนของสำนักศาสนศึกษาดำเนินไปได้ในปี การศึกษานั้นๆ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนท่องแบบล่วงหน้า ถึงเวลาเรียนเข้าห้องเรียน ถ้าเป็นประโยคพื้นฐาน ผู้สอนจะอธิบายวิธีการขั้นตอนต่างๆ ของภาษาบาลี ให้ผู้เรียนเรียนรู้ไปตามลำดับ ระดับชั้นที่สูงขึ้นไป ใช้วิธีให้ผู้เรียนดูหนังสือมาก่อน เมื่อเข้าห้องเรียนเปิดหนังสือดูตามที่ผู้สอนกำหนดโดยผู้สอนจะเป็นผู้แปลให้ผู้เรียนฟัง ผู้เรียนดูตามสงสัยตรงไหนก็ถาม ผู้สอนอธิบายเพิ่มให้ผู้เรียนเข้าใจ บางครั้งก็ให้ผู้เรียนแปลตามเรื่องที่ผู้สอนกำหนด ผู้เรียนแปลผิดตรงไหน ผู้สอนจะอธิบาย คำแปลที่ถูกต้องให้ผู้เรียนเข้าใจ หรือให้ผู้เรียนทำปัญหาที่ผู้สอนกำหนด และด้านการประเมินผล เนื่องจาก สำนักศาสนศึกษามีหน้าที่เพียงเตรียมผู้เรียนเพื่อสอบเท่านั้นทั้งผู้สอนและผู้เรียน จึงไม่ให้ความสนใจกับการประเมินผลในสถานศึกษา การวัดผลประเมินผล เพื่อการเลื่อนชั้นหรือการสอบ เป็นหน้าที่ของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการจัดสอบปีละ ๒ ครั้ง คือ ปัจจุบัน

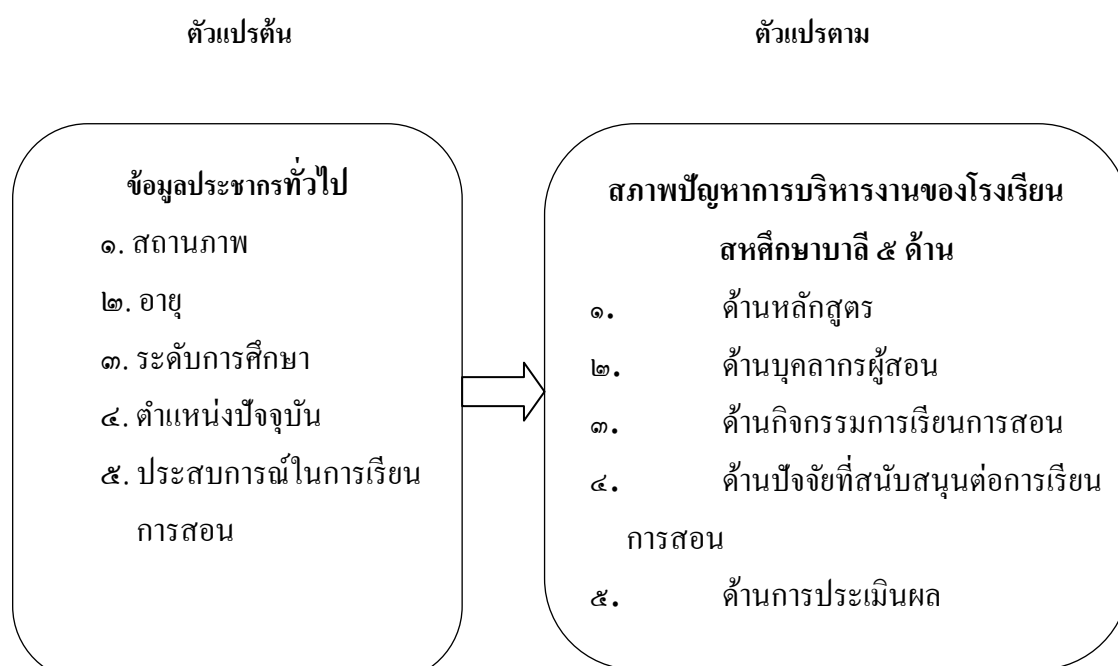
ประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๕ มีการให้สอบแก้ตัวได้ ๑ ครั้งด้วย การวัดผลประเมินผลขาดเกณฑ์มาตรฐาน ข้อสอบขาดการทดสอบความยากง่าย

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของพระภิกษุและสามเณร บุคคลากรสำคัญของพระพุทธศาสนา จึงมีอุปสรรคและปัญหามาก การที่จะนำการศึกษาของ พระพุทธศาสนาเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาสภาพ และปัญหาให้รู้แจ้ง แล้วนำมาสู่กระบวนการปรับปรุงแก้ไขเพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียน การสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล ให้มีคุณภาพและได้ มาตรฐานเป็นไปตามที่รัฐกำหนดต่อไป

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดจากการศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม มีดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภูมิภาพที่ ๒.๒ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย